

OUKA LEELE I TU

Una mirada introspectiva per a descobrir-nos.
Experimentació a l'aula de secundària.

Judith Salafranca Falcó

Treball Final de Màster tutoritzat per Rosana Escóin Morellà.

Màster Universitari en Professora d'Educació Secundària Obligatòria,
Batxillerat, Formació Professional i d'Ensenyament d'Idiomes.

Als meus pares, que han fet que puga conèixer milers de colors.
A Inés, per tintar de color esperança el món quan va arribar.
A Ingrid, per completar tots els colors que li faltaven a la meua vida.
A Maria, per ser i estar a tope de color.
I a tu, que estàs llegint, per acolorir aquesta estona que anem a passar juntes.

Ouka Leele i tu.

Ouka Leele y tú.

Ouka Leele and you.

Modalitat 2. Investigació educativa.

Castelló, juny de 2023

Judith Salafranca Falcó i tutoritzat per Rosana Escoín Morellà

Universitat Jaume I

Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada

CC BY-NC-ND

Aquesta llicència permet que uns altres puguin descarregar les obres i compartir-les amb altres persones, sempre que es reconega la seua autoria, però no es poden canviar de cap manera ni es poden utilitzar comercialment.

OUKA LEELE I TU

Una mirada introspectiva per a descobrir-nos.
Experimentació a l'aula de secundària.

Judith Salafranca Falcó

Treball Final de Màster tutoritzat per Rosana Escoín Morellà.

Màster Universitari en Professora d'Educació Secundària Obligatòria,
Batxillerat, Formació Professional i d'Ensenyament d'Idiomes.

ÍNDEX

JUSTIFICACIÓ	7
Introducció	8
El meu interès actual	9
MARC TEÒRIC	10
El retrat	11
El retrat en la història	11
De Dürer a Leele	16
El retrat en la fotografia	17
El color	19
Moviment: "la movida Madrileña"	20
Ouka Leele	21
MARC EMPÍRIC	24
Sobre el currículum	25
Judith artista	27
Planificació	29
El meu projecte	29
Metodologia artística d'ensenyament basada en les arts	31
Objectius de la proposta	34
Temporalització al Botànic Cavanilles	35
Situació d'aprenentatge	35
Entrevistes de l'alumnat	39
RESULTATS	40
CONCLUSIONS	56
REFERÈNCIES	61

RESUM

El treball d'investigació que jo aborde en aquest treball final de màster és un projecte d'investigació educativa d'acció desenvolupat a l'aula. Una proposta on a través de l'autoretrat ens apropem a temes tan importants en l'adolescència com són la identitat, la imatge que tenim de nosaltres mateixos i la que té el món extern nostra. Un estira-i-arronsa del que som, el que creem que som i el que volem ser. Pintura, fluïdesa, plasticitat, camps de color... Intervenció manual (analògica) de la imatge, fugir del món digital, endinsar-nos en un univers manipulatiu i constructiu a través de materials tangibles, que els pugem tocar, olorar, experimentar en totes les seues possibilitats.

Aquest projecte d'educació artística, l'he portat a la pràctica en l'assignatura Laboratori de creació audiovisual de primer de l'ESO, durant el meu període de pràctiques; fruit de una experimentació personal i pròpia. Projecte abanderat per una referent indiscutible per a treballar el retrat, Ouka Leele, i utilitzant metodologies artístiques d'aprenentatge. No es tracta de desvirtuar la nostra imatge, tot el contrari, és traure a la llum, reflectir la realitat, descobrir al món qui som nosaltres.

PARAULES CLAU:

Educació artística, metodologies artístiques d'aprenentatge, autoretrat, Ouka Leele, identitat, color.

RESUMEN

El trabajo de investigación que yo abordo en este trabajo final de máster es un proyecto de investigación educativa, de acción desarrollada en el aula. Una propuesta donde a través del autorretrato nos acercamos a temas tan importantes en la adolescencia como son la identidad, la imagen que tenemos de nosotros mismo y la que tiene el mundo externo nuestra. Un tira y afloja del que somos, lo que creemos que somos y lo que queremos ser. Pintura, fluidez, plasticidad, campos de color... Intervención manual (analógica) de la imagen, huir del mundo digital, adentrarnos en un universo manipulativo y constructivo a través de materiales tangibles, que se puedan tocar, oler, experimentar en todas sus posibilidades.

Este proyecto de educación artística, lo he llevado a la práctica en la asignatura Laboratorio de creación audiovisual de primero de la ESO, durante mi periodo de prácticas y también ha sido fruto de una experimentación personal y propia. Proyecto abanderado por una referente indiscutible para trabajar el retrato, Ouka Leele, y utilizando metodologías artísticas de aprendizaje. No se trata de desvirtuar nuestra imagen, todo el contrario, es sacar a la luz, reflejar la realidad, descubrir al mundo quién somos nosotros.

PALABRAS CLAVE:

Educación artística, metodologías artísticas de aprendizaje. autorretrato, Ouka Leele, identidad, color.

ABSTRACT

The research work that I address in this master's degree final project is an educational research project, an action developed in the classroom. A proposal where through our own self-portrait we approach important issues in adolescence such as identity, self-image, and the image the world has of us. A tug of war between who we are, what we think we are and what we want to be. Painting, fluidity, plasticity, color fields... Manual (Analogical) intervention of the image, fleeing from the digital world, entering a flexible and constructive universe through tangible materials that can be touched, smelled and experienced in all their possibilities.

During my internship, I put this art education project into practice in the subject: "Laboratory of audiovisual creation" taught on the first year of ESO. It has been the result of a personal and insightful experimentation. This project was inspired by Ouka Leele, an undisputed reference for working with portraits, and uses artistic learning methodologies. It is not about distorting our image, on the contrary, it is about bringing it to light, reflecting reality, and showing to the world who we are.

KEYWORDS:

Art education, artistic learning methodologies. self-portrait, Ouka Leele, identity, color.

IMATGE RESUM

Autora (2023). *Ouka en tres parts*. Fotoassaig compostat per tres imatges, esquerra Ouka Leele (1980) *Autorretrato con agua*, centre Autora (2023) *NYC*, dreta Iker (2023) *Autoretrat*.

The background is an abstract painting with thick, expressive brushstrokes. The color palette is dominated by vibrant reds and blues, with some lighter, almost white, areas where the colors overlap or are less saturated. The strokes are directional, creating a sense of movement and depth. The overall effect is dynamic and textured.

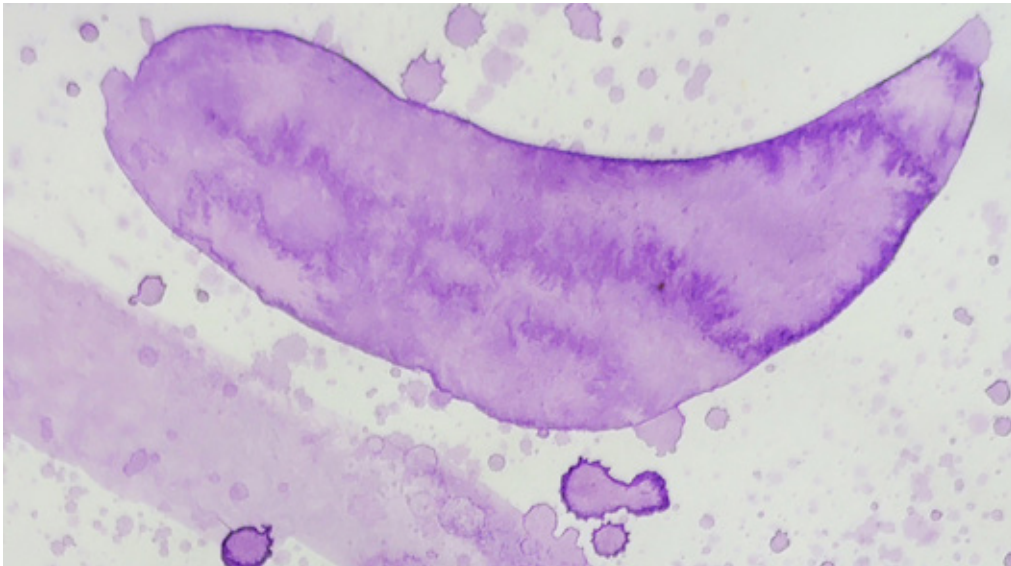
JUSTIFICACIÓ

INTRODUCCIÓ
EL MEU INTERÉS ACTUAL

INTRODUCCIÓ

Podríem definir el retrat, com una representació visual d'una persona capturada a través de diferents mitjans com és la pintura, la fotografia o el dibuix. En ell podem mostrar la nostra imatge o la d'altres i comunicar aspectes de la nostra identitat, personalitat i expressió. Amb un retrat, podem transmetre com ens percebem a nosaltres mateixos i com desitgem ser vistos. Però m'agradaria anar més enllà d'aquest concepte...

La representació de la nostra imatge a vegades pot portar-nos a intentar convertir-nos en allò que no som, tractant de projectar una imatge idealitzada de nosaltres. En aquest sentit, els retrats poden ser una manera de construir una identitat aspiracional. Però i si vertaderament nosaltres ens veem de la forma que ens representem? I si de veritat, ens veem la cara d'un altre color o amb uns atributs que en realitat no tenim? Som nosaltres la realitat, o la realitat és la que representem al retratar-nos? A través de l'autoco-neixement i d'escoltar les nostres necessitats i gustos, quan abandonem la infantesa i comencem a créixer fem tot un procés per a descobrir-nos, per a experimentar qui som. Un camí on serà molt important en tot moment les nostres emocions i el que ens provoquen, l'inici de la maduresa.

Autora (2023) Detall d'aquarel·la d'un treball inicial de la proposta (1).

En certs contextos trobem retrats, com per exemple: als documents d'identitat, als carnets de la biblioteca, a les orles estudiantils... En aquests casos les fotografies s'utilitzen amb finalitats útils per a identificar-nos o recordar alguns moments viscuts. Tothom representat de la mateixa forma, en el mateix pla fotogràfic, el mateix enquadrament, de la mateixa forma estàtica i poc personal. Una imatge en la qual no ens veem representats perquè no explica qui som, on no ens reconeixem, que no reflexa la nostra personalitat, la nostra moral i la nostra part emocional i sentimental.

La pregunta sobre qui som és complexa. En una fotografia, podem ser els qui apareixem en ella, però també som éssers en constant moviment i canvi, no som estàtics com ens representen les instantànies. Les imatges capturen un instant, però no poden definir per complet la nostra identitat en constant evolució. Així mateix, a través d'una fotografia tampoc podem veure realment com es sent o com és la persona representada.

Les fotografies ens permeten capturar moments i congelar el temps, preservant records i emocions. A diferència de la pintura, la fotografia registra de manera més fidel la realitat, i pot ser considerada una representació més objectiva. Al paper apareixerà exactament el enquadrament tirat pel fotògraf, el que el visor de la càmera capte, una reproducció calc de la realitat. D'altra banda, la pintura, permet una interpretació més subjectiva i artística. Què passaria si fusionem les dos? Que ens evocaria una fotografia que pot estar intervinguda per la pintura i crea un nou nosaltres? Un nou jo? No fan aquestes coses els recents filtres de les xarxes socials? En realitat qui som? Qui volem ser? El de la fotografia, o el de la fotografia modificada pel filtre?

Estem acostumats a modificar les nostres imatges de forma digital, ja que en segons podem alterar per complet la nostra aparença. Quan ens prenem fotografies, sovint ens arreglem o intentem millorar la imatge que llancem al món. En l'era digital, els filtres i les eines d'edició ens brinden la possibilitat de modificar la nostra imatge i crear una representació idealitzada. No obstant, les imatges de les xarxes socials sovint es perceben amb una certa desconfiança a causa de la capacitat de manipulació i construcció d'identitats virtuals. La credibilitat d'una imatge pot variar i dependrà del context i la confiança que tinguem en l'emissor. Però, en un món analògic, com faríem

aquesta intervenció? Manualment també podem representar i descobrir al món el nostre autoretrat emocional i que entenguen qui som. L'univers digital flueix massa ràpid i veloç i no ens deixa fer aquest procés de descobrir qui som i trobar l'equilibri entre el nostre jo físic i el nostre jo emocional. La construcció manual de la nostra imatge ens permet coure tots aquests elements amb calma i traure el millor suc, la recepta perfecta per a una experimentació plena.

En última instància, la utilitat i la capacitat dels retrats radiquen al seu poder per a comunicar, influir en la percepció dels altres i reflectir la nostra identitat. No obstant això, també hem de tindre en compte que poden estar subjectes a estereotips i prejudicis que distorsionen la seua interpretació i comprensió.

En un autoretrat artístic, tenim el poder absolut de ser qui vullgam ser, sense por, sense vergonya, sense pensar en el què diran, i contar-li al món qui som nosaltres. Esteu preparats per a retratar-vos i endinsar-vos el fantàstic món de la creació d'un autoretrat personal i únic? Sempre m'ha preocupat la forma en la que la resta del món veu a cada individu i he volgut realitzar aquest projecte per a que tothom siga qui vullga ser i es senta còmode sent-ho. Que hi ha més bonic que ser, i ser en pau... Pense que res.

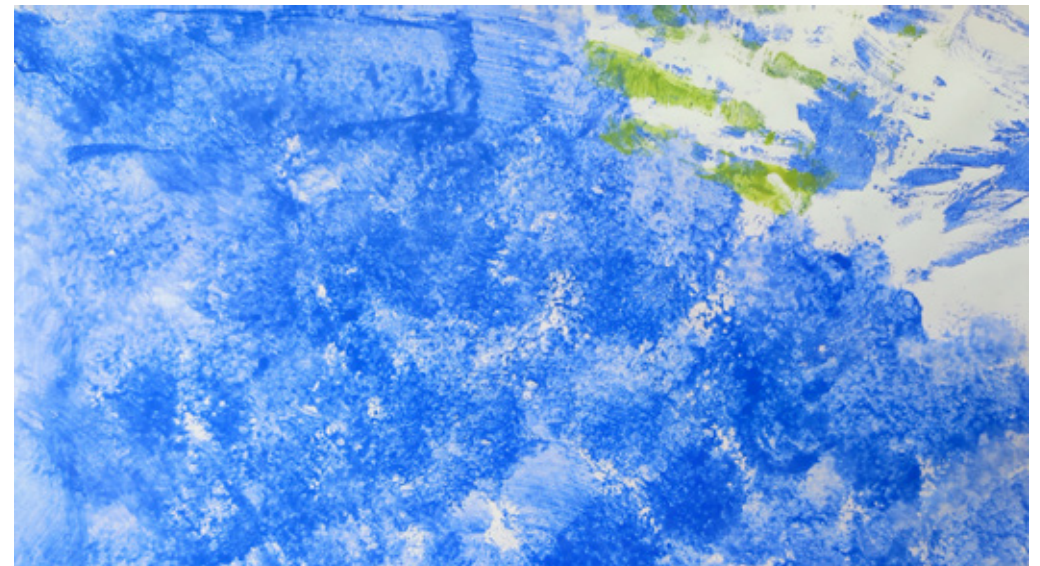
El mateix currículum d'Educació Secundària Obligatòria diu que aquest anirà orientat a facilitar el desenvolupament educatiu dels alumnes i les alumnes garantint la seua formació integral, contribuint al ple desenvolupament de la seua personalitat i preparant-los per a l'exercici ple dels drets humans i d'una ciutadania activa i democràtica en la societat actual. DECRET 107/2022, de 5 d'agost, del Consell, pel qual s'estableix l'ordenació i el currículum de l'Educació Secundària Obligatòria. Després dels anys i dels 20 anys que fa que jo vaig deixar aquesta etapa, m'he adonat que aquesta preocupació de la cerca de la meua identitat continua, i que sempre estic en aquesta roda per saber qui soc en cada moment, i si la resta de la humanitat em veu com jo vull que em vegem, a la vertadera Judith.

Durant el meu desenvolupament artístic, he creat moltes obres on treballa el tema de la identitat i l'autoconeixement, i he pogut comprovar sempre que parle amb adolescents que és un tema que els preocupa. És per això el sorgiment d'aquest projecte, per la necessitat de trobar-nos amb nosaltres mateix i respondre moltes preguntes que pot ser no podrem respondre d'una altra forma.

EL MEU INTERÉS ACTUAL

Tot aquest projecte naix per la meua necessitat constant de redescobrir-me en cada etapa de la meua vida. En continuar experimentant el camí amb mi mateix. Sóc totes les jo que he viscut? La Judith de fa 5, 10, 20 anys? Totes aquestes són un jo passat? Som totes les mateixa? O en cada etapa de la vida eres una tu, i deixes a la tu actual per a passar a la següent i la que ve després no té res a veure?

En l'adolescència, la cerca de la identitat i saber qui som i qui volem ser, és una de les preocupacions vitals que ens fem tots els éssers humans. D'on venim, on anem, si estem on volem estar, al camí adequat, si volem quedar-nos o eixir d'ell, en definitiva, ens busquem. Com bé diu Maria Acaso, el problema radica en si els alumnes de secundària són feliços com ells volen i no com altres els han dit, el vertader problema és si el nostre alumnat han decidit ser així o ha configurat la seua identitat segons els models locals, propers, familiars o a través de models globals o dels mitjans de masses. (Acaso, 2009).

Autora (2023) Detall d'aquarel·la d'un treball inicial de la proposta (2).

MARC TEÓRIC

EL RETRAT
EL RETRAT EN LA HISTÒRIA
DE DÜRER A LEELE
EL RETRAT EN LA FOTOGRAFIA
EL COLOR
MOVIMENT: "LA MOVIDA MADRILEÑA"
OUKA LEELE

EL RETRAT

El retrat és una representació visual, ja siga en pintura, on ha exercit un paper central, escultura o fotografia, que mostra l'aparença física i el caràcter d'una persona. S'enfoca principalment al rostre i cerca capturar la semblança a la personalitat i l'estat d'ànim del subjecte. Els retrats poden tindre diverses funcions, preservar la memòria històrica d'una persona, representar l'estatus de qui apareix, transmetre un missatge, com per exemple la fotografia de publicitat... Ha representat el poder i la memòria de figures prominents, la riquesa i la pobresa, la guerra, així com la vida quotidiana de la burgesia en èpoques passades. A més a més, ha sigut utilitzats en obres avantguardistes del segle XX per a retratar figures i celebritats internacionals.

Ha existit des de l'antiguitat, sent utilitzat a monedes i medalles, i va experimentar un gran desenvolupament a l'època romana. Encara que alguns artistes poden sentir que els retrats limiten la seua creativitat en requerir una representació realista, el retrat artístic implica la interpretació subjectiva de l'artista i la seua sensibilitat cap als trets del subjecte.

Per la semiòtica podem classificar els retrats en diversos grups. Quan l'impuls de retratar a una persona es manifesta de manera espontània i primordial, fins i tot als dibuixos dels xiquets, podem dir que és un retrat intencional. Quan es connecta aquest retrat amb valors que relacionen la imatge amb l'individu, especialment en l'àmbit religiós, es diu retrat simbòlic. El retrat tipològic, aquell en què s'inclouen elements que limiten la representació a una certa categoria d'individus, la qual cosa facilita la identificació, sovint acompanyat del nom del retratat o d'atributs específics, com ara bé la vestimenta. Per a considerar un retrat fisonòmic, es requereix la individualització del personatge a través de la imitació dels seus trets, implicant la representació física i la cerca d'expressió psicològica. (Galván Díez, 2015).

També existeix el retrat de reconstrucció, en el qual l'artista no ha vist al subjecte, i basant-se en la informació i la seua sensibilitat, intenta recrear-lo ja siga en l'aparença física o psicològica, d'acord amb el concepte que s'ha format sobre aquesta personalitat particular. Això ocorre en retrats de personatges històrics la imatge dels quals no ha sigut transmesa. És comú trobar retrats d'una mateixa personalitat representats de diverses formes diferents, de la forma que l'interpreta l'artista.

No obstant això, si fem un repàs de totes les èpoques artístiques, podem vore l'evolució a la que s'ha sotmès aquest gènere artístic tan treballat per infinitat d'artistes en totes les disciplines possibles.

EL RETRAT EN LA HISTÒRIA

Ha sigut una forma d'art i expressió des de temps antics, i ha evolucionat al llarg de la història. Els primers retrats van ser escultures, com els cranis humans trobats en Jericó, que recreaven els trets amb algeps i petxines. Aquests retrats eren intencionals però seguien esquemes genèrics.

El retrat com a expressió artística té els seus orígens en el segle V aC a Pèrsia, s'encunyaven monedes amb la cara dels reis, la qual cosa va marcar el començament d'aquesta manera de representació. La popularitat de retratar la cara dels governants es va difondre encara més després de la mort d'Alejandro Magno.

No obstant, els retrats artístics van adquirir major importància durant l'esplendor de l'Antic Egipte. Els déus i governants eren representats en escultures i pintures, amb figures estilitzades i destacant en particular les pintures en sarcòfags que contenien mòmies. La producció de retrats fisonòmics no era comú, excepte en el període de l'imperi Nou, on es van realitzar els retrats més realistes dels sobirans com Akhenaton i Nefertiti.

A l'antiga Mesopotàmia, es va crear un dels retrats de sobirans més importants fins hui, reflectint una majestuositat increïble gràcies al seu refinament. Es tracta de l'escultura de Hammurabi (1728 – 1686 aC), un bust que actualment es troba al Museu du Louvre. La seua exquisida representació de les formes de les galtes, la boca i altres elements, revela una notable intensió de reflectir la fisonomia del subjecte retratat. Abans de l'època sumèria, hi havia retrats intencionals i tipològics, amb major llibertat ideològica que a Egipte. Durant la dominació assíria, la fisonomia va desaparèixer i es va tornar als models fixos.

La civilització grega va introduir el retrat fisonòmic vertader, amb representacions individuals i característiques físiques realistes. En aquesta mena de retrats es representava tant la divinitat com l'evolució cap a representacions

fidels a trets físics i l'espiritualitat de l'individu. A mitjan segle IV a.C., es va començar a realitzar retrats fisonòmics més autèntics, si bé, encara idealitzats. En l'època hellenística, el retrat fisonòmic va aconseguir el seu punt àlgid amb artistes com Lisip, que van aconseguir representacions fidels dels trets somàtics i del contingut espiritual dels individus.

A l'escultura romana, es van produir retrats realistes demandats pels retratats, tant en l'àmbit públic com el privat. També trobem en aquesta època els primers retrats funeraris conservats que es dedicaven a representar persones particulars. Els retrats funeraris de la dinastia de Fayum, situats a Egipte, són considerats els més antics que han sobreviscut degut a l'encàustica, que consisteix en una pintura a base de cera. Son valuosos testimoniatges històrics i artístics que ens permeten acostar-nos a la humanitat d'èpoques passades.

Durant l'Edat mitjana, el retrat va adquirir diferents característiques. L'èmfasi en el record etern, la representació del diví i l'humà, i la religiositat van ser punts clau en obres retratistes. L'art del retrat es va esvaïr a causa de la mentalitat cristiana, que tendia a negar la importància de la individualitat, donant protagonisme als sants i les icones religioses. No obstant això, el sorgiment d'una espècie de burgesia, van reparèixer els retrats fisonòmics. Es creu que el retaule de Sant Lluís de Tolosa, coronat pel retrat de Roberto d'Anjou, pintat per Simone Martini en 1317, és un dels primers retrats d'aquesta època. En ciutats com Venècia, Florència, Nàpols o Barcelona, la classe mitjana sovint finançava obres d'art i es representaven a si mateixos en l'acte de donar l'obra, com es veu en la famosa Capella dels Scrovegni de Pàdua, pintada per Giotto. Giotto és conegut per capturar la humanitat a l'expressió emocional a les seues obres. Va establir les bases per al desenvolupament posterior del retrat.

A Alemanya, figures com Lucas Cranach i Hans Holbein van realitzar retrats importants. Un dels exemples més destacats d'aquesta etapa és l'autoretrat de 1498 d'Albert Dürer, pintor renaixentista per excel·lència, que hui en dia es troba al Museu Nacional del Prado. Aquest autoretrat mostra l'habilitat de Dürer per a representar amb precisió els trets físics i capturar la individualitat de l'artista.

El Renaixement va ser una època florida per a l'art del retrat, amb un renovat interès per la representació naturalista de l'ésser humà i la influència de l'antiga Roma. El retrat pintat va experimentar una renovació i es va convertir en

tema independent. Els retrats, tant escultòrics com pictòrics, van tindre una funció social molt importat. Reflectien la individualitat i la personalitat dels subjectes, capturant detalls i expressions amb gran mestratge. Els grans mestres del Renaixement com Piero della Francesca, Antonello dona Messina, Sandro Botticelli, Miguel Angel, Tiziano i Rafael, i com no Leonardo da Vinci i el retrat de la Mona Lisa, es van dedicar a l'art del retrat, i van destacar per la seua habilitat per a representar l'esplendor d'aquesta època d'obertura social i cultural. La Mona Lisa, és un dels retrats més famosos de tota la història de l'art. Una gran representat femenina del renaixement italià va ser Sofonisba Anguissola, la qual va estar exposada al Museu del Prado recentment, exposició Historia de dos pintoras: Sofonisba Anguissola y Lavinia Fontana 22/10/2019 - 02/02/2020.

Leonardo da Vinci (1503-1519) *La Gioconda* Pintura, oli sobre taula. 79x53 cm. Musée Du Louvre.

El sorgiment de l'oli va ser un factor clau en el desenvolupament del retrat renaixentista, ja que va permetre als artistes un major nivell de detall i realisme a les seues obres. També es al Renaixement quan es comencen a realitzar retrats que s'assemblen a les fotografies matrimonials del segle XX, com ara bé, el famós retrat de la família Arnolfini pintat pel mestre flamenc Jan Van Eyck. Aquest tipus d'obres retrataven a la burgesia amb colors vius

i capturaven la societat al punt més àlgid. També podem destacar d'aquest període el treball de Caterina Van Hemessen.

També podem destacar, a l'època del manierisme italià el treball de la retratista Lavinia Fontana. Va dirigir el seu propi taller i va ser la pintora oficial del papa Clemente VIII. I a Giuseppe Arcimboldo i el seu icònic retrat de Rodolfo II en traje de Vertumno un exuberant retrat de l'emperador, caracteritzat com el déu etrusc i romà Vertumno.

Giuseppe Arcimboldo (1590) *Rodolfo II en traje de Vertumno*. Pintura, oli sobre llenç. 68x56cm. Skokloster Castle, Suècia.

El període Barroc i Rococó, als segles XVII i XVIII, va ser crucial per al retrat, ja que reflectia la creixent importància de la burgesia en la societat, en l'aristocràcia eren molt valorats i es van convertir en un símbol d'estatus. Artistes com Van Dyck i Rubens, van destacar en aquest gènere. Durant aquest temps, també va haver-hi un interès per la representació de les emocions humanes als retrats. Les seues obres reflectien l'elegància i l'opulència de la classe alta, utilitzant colors rics, detalls exquisits i un tractament magistral de la llum i l'espai.

Un dels grans mestres del retrat barroc va ser l'holandès Rembrandt Van Rijn. Va ser un virtuós en la representació de la psicologia i la humanitat. El seu domini de la tècnica i el maneig de la llum i l'ombra li van permetre crear retrats que capturaven l'essència de les persones retratades. Al barroc italià trobem artistes de la talla de Artemisia Gentilechi, una de les artistes més importants del segle XVII. A Espanya durant el Barroc podem destacar a Bartolomé Esteban Murillo, a Francisco de Zurbarán i a Diego Velázquez. Van deixar una profunda petjada en aquest gènere. Velázquez en particular, es reconeix com un dels mestres del retrat, amb obres tan icòniques com *Les Menines*, mostrant la família reial espanyola.

Diego Velázquez (1640) *Autoretrat*. Pintura, oli sobre llenç. 45,8x38cm. Museu de Belles Arts de València.

El Neoclàssic del segle XIX es va caracteritzar per una concepció del retrat que buscava representar als individus amb una estètica heroica i una il·luminació dramàtica. S'enfocava en representacions realistes i quotidianes, prestant especial atenció a la moda de l'època. Els retrats neoclàssics reflectien la serietat i l'idealisme, i s'esforçaven per capturar la personalitat i el caràcter del subjecte. Podem destacar a Jean Auguste Dominique Ingres i a Jacques Louis David, que buscaven la perfecció i l'harmonia. Mostraven sovint persones vestides amb les últimes modes i es caracteritzaven per

la representació en els detalls i la representació idealitzada del subjecte. També al neoclassicisme francès m'agradaria destacar a Elisabeth Vigée Le Brun, i de la suïssa Angelica Kauffman.

El Romanticisme, d'altra banda, emfatitzava les emocions i la subjectivitat en l'art. Els artistes com Eugène Delacroix i Théodore Géricault, buscaven retratar personatges heroics i utilitzant il·luminacions dramàtiques per a ressaltar les seues qualitats i experiències emocionals intenses.

Francisco de Goya a Espanya va ser un altre dels importants del retrat del segle XIX. Els seus retrats destaquen per la seua capacitat per a capturar la psicologia i la individualitat del subjecte, el seu estil va evolucionar des de retrats de l'aristocràcia fins a una representació més realista i crítica de la societat.

Amb el moviment realista, representat per artistes com Jan Baptiste Camille Corot o Rosa Bonheur, el retrat es va centrar en la representació objectiva de la realitat i la vida quotidiana. Els realistes buscaven retratar a les persones com eren, sense idealitzacions ni adorns.

Als segles XIX i XX, el retrat va continuar evolucionant i va experimentar diverses transformacions i estils en funció dels corrents artístics dominants de l'època. Els impressionistes, com Claude Monet, Edgar Degas i Pierre Auguste Renoir, retrataven als seus familiars i amics en entorns naturals i presentaven un enfocament més íntim i lluminós, amb noves tècniques, capturant moments fugaços i l'atmosfera de la vida moderna. No ens podem oblidar de la pintora estatunidenca Mary Cassatt, gran representant de l'impressionisme.

Artistes com Henri Matisse, Alice Neel, Amedeo Modigliani o Tamara de Lempicka, van explorar noves formes d'expressió en el retrat, des de simplificar les línies i colors, fauvisme, expressionisme, fins i tot, l'art decó. Podem parlar amb majúscules de Frida Kahlo, de les seues 150 obres la majoria són autoretrats, on combina l'art mexicà amb el surrealisme per a crear la seua pròpia estètica. A Espanya trobem a Maruja Mallo, una de les majors exponents del cubisme i el surrealisme, que va formar part d'un grup d'artistes anomenat Las sinsombrero.

Al segle XX, la fotografia es va convertir en una nova eina per al retrat, permetent capturar la realitat de forma més ràpida i precisa. Trobem artistes

com Diane Arbus, coneguda pels seus retrats de persones marginals o que ella considera diferents, i trenca barreres desafiant conceptes convencionals de bellesa amb un treball provocador i molt humà aconseguint influir en les següents generacions de fotògrafs documentals.

El retrat avantguardista es va allunyar de la representació figurativa tradicional i va explorar noves maneres de representar a les persones. Van sorgir retrats que utilitzaven tècniques com el collage o el surrealisme per a transmetre emocions i reflexions més profundes sobre la identitat i la condició humana. A més, en els anys 50 i 60 l'art pop, va desafiar encara més les convencions, utilitzant figures mediàtiques i de la cultura popular com a subjectes de retrats, qüestionant la fama i la cultura de masses.

Artistes com Andy Warhol, van portar el retrat a nous límits en representar a icòniques figures com Marilyn Monroe amb una estètica audaç i provocativa. Els retrats d'avantguarda, van desafiar les normes establides i van explorar noves possibilitats creatives, qüestionant la idea mateixa del que podia ser un retrat i obrint el camí a una major llibertat artística en la representació de la figura humana. D'altra banda, Chuck Close desafia els límits de la representació a través de meticulosos retrats hiperrealistes. També és important destacar l'obra de Sally Mann i la seua mirada introspectiva i l'exploració de temes com la infància i la mortalitat, que ens convida a reflexionar sobre la fugacitat de la vida i la bellesa efímera. No ens podem oblidar de Nan Goldin i la seua fotografia també documental, deixant una profunda petjada en la captura de la realitat de la vida marginalitzada de les comunitats LGBTQ+.

Als anys 60 a Anglaterra, va sorgir un corrent figuratiu amb artistes notables com Lucian Freud amb els seus retrats detallats i psicològicament intensos i Francis Bacon apropant-se a la desfiguració i fins i tot a l'abstracció. Aquests artistes van explorar la figura humana d'una manera crua i expressionista, sovint representant visions subjectives i emocionals. En aquest apartat també podem parlar d'artistes de la talla de Marlene Dumas, amb una estètica inquietant i visió de la figura humana distinta.

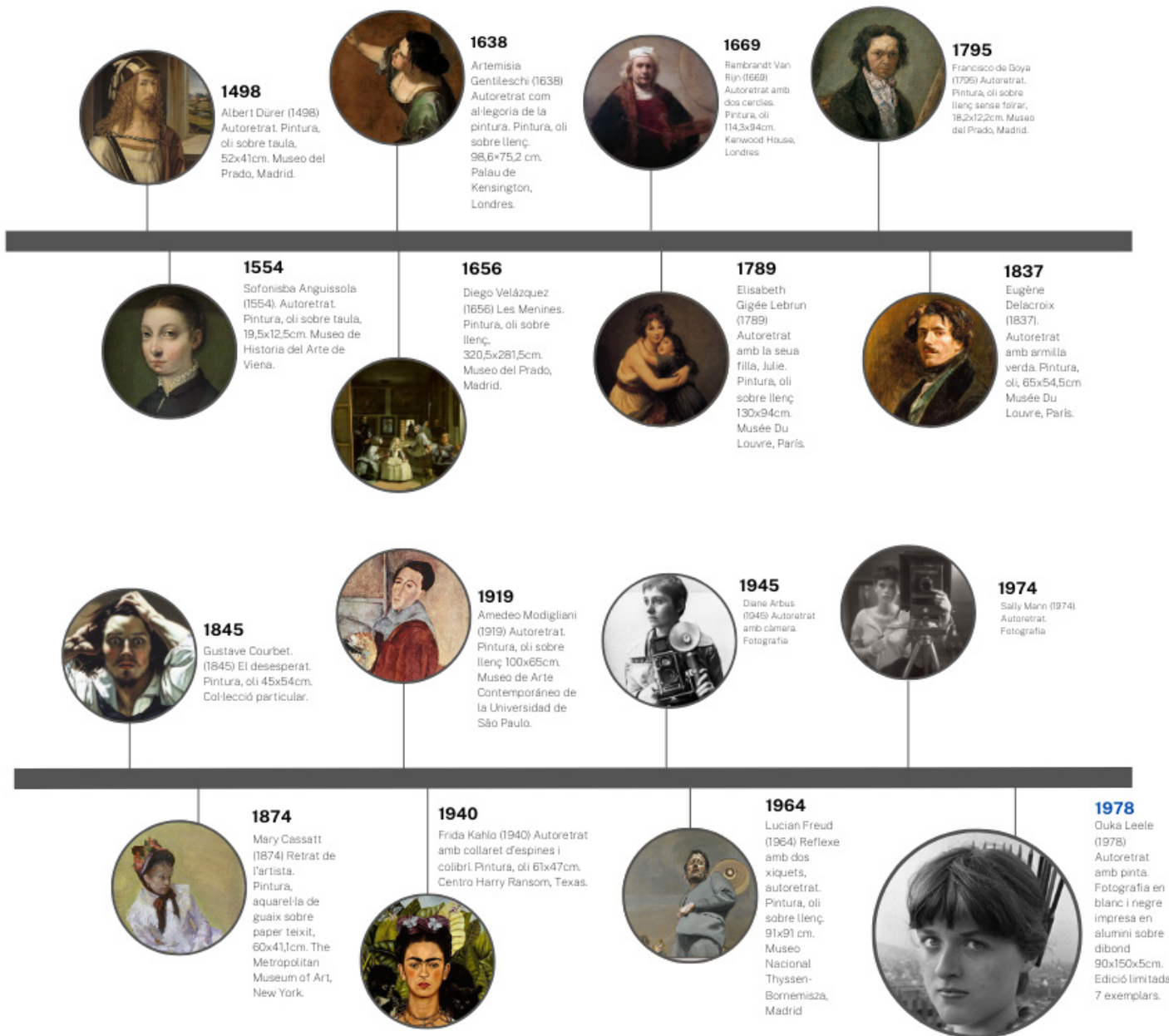
Els hereus d'aquesta tradició artística continuen portant el gènere del retrat a nous territoris. Com fan per exemple Annie Leibovitz o Zanele Muholi. Al vast món de l'art contemporani, existeixen noms que ressonen amb força a cada racó de l'espectre creatiu. Cada artista deixa una marca indeleble, però la seua rellevància no es limita únicament a les seues obres, sinó també a les idees i emocions que transmeten.

Hui en dia, artistes com Justin Mortimer amb les seues pintures turmentades i una gran habilitat per capturar imatges impactants i pertorbadores, desafiant convencions estètiques i socials demostren que el tema del retrat està a la ordre del dia en temes d'actualitat. El seu treball confronta a l'espectador i l'obliga a reflexionar sobre la fragilitat i la foscor de la condició humana. I no podria deixar-me a Kehinde Wiley i els seus retrats monumentals on recontextualitza les figures històriques i desafia els cànons establerts promovent una visió més inclusiva i diversa en l'art.

Alberto Garcia-Alix (1991) *Camarón de Isla*. Fotografia en blanc i negre publicada en la revista *El Europeo* i portada del recopilatori pòstum del cantant *Una leyenda flamenca*

DE DÜRER A LEELE

EL RETRAT EN LA FOTOGRAFIA

El retrat fotogràfic és un gènere fascinant que ha existit des dels primers dies d'aquesta forma visual d'entendre l'art. Capturar l'essència i la personalitat a través d'una imatge estàtica és un desafiament apassionant per als fotògrafs i les fotògrafes. El retrat s'ha convertit en una forma d'expressió artística que va més enllà de capturar l'aparença física, busca transmetre emocions, contar històries i revelar la singularitat de cada individu.

Un bon retrat fotogràfic requereix habilitats tècniques i una comprensió profunda de la psicologia humana. Qui dispara una fotografia, ha de manejar la il·luminació, la composició, l'enfocament i altres aspectes tècnics per crear una imatge estèticament atractiva, bella. Al mateix temps, ha d'establir una connexió amb el subjecte per a poder capturar la seua essència i representar la seua personalitat més profunda.

L'elecció del fons o entorn, la llum i l'enquadrament són elements fonamentals. Un fons adequat pot realçar la imatge, i ressaltar les característiques del fotografiat, mentre que una mala elecció pot distraure l'atenció de l'espectador i no transmetre el mateix. La llum exercís un paper crucial en la creació de l'atmosfera i pot ser utilitzada per a ressaltar trets específics o per a suavitzar-los. La composició determinarà quins elements s'inclouen, apareixen o es trauen de la imatge, cosa que influeix en la narrativa i la interpretació de cada retrat.

A més dels aspectes tècnics, la interacció entre la persona que fa la fotografia i la que apareix, és fonamental per a aconseguir un retrat reeixit. El fotògraf o la fotògrafa ha d'establir una relació de confiança i cordialitat amb la persona que està sent retratada, de manera que pugui capturar la seua veritable personalitat i les seues emocions sense interferències. Això implica la capacitat d'escoltar, ser proper, observar i captar els gestos i expressions subtils que poden revelar molt sobre la persona.

El retrat fotogràfic pot adoptar diverses formes i estils. Des de retrats formals en estudis amb fons neutres fins a retrats informals en entorns naturals o urbans, com els purament artístics. Cadascun oferirà una perspectiva única. Alguns retrats es centren en els trets facials i expressions, mentre que altres poden mostrar a la persona en el seu entorn, descobrint així detalls de la seua vida, passat o història.

Com diu, Susan Sontag, "Les fotografies no poden crear una posició moral, però sí que consolidar-la; i també contribuir a la construcció d'una en germen". (Sontag, 1973).

Efectivament, amb sorgiment de la fotografia en el segle XIX, els retrats fotogràfics es van tornant molt populars. Els daguerreotips, un dels primers mètodes de fotografia, van permetre la producció de retrats d'una manera més ràpida i assequible en comparació amb els retrats pintats a mà. Fet que va portar a un augment de la demanda, i els estudis de fotografia es van multiplicar a totes les ciutats del món.

Els primers retrats fotogràfics reflectien les limitacions tècniques de l'època, com els llargs temps d'exposició al voltant de 30 segons. Els subjectes solien asseure's enfront de fons de colors sòlids i s'illuminaven amb la llum tènue d'una finestra o amb l'ajuda d'espills.

La fotografia de retrats es va convertir en una activitat comercial pròspera a tot el món. Els avanços fotogràfics, juntament amb l'estabilitat econòmica del segle XIX, van afavorir la proliferació per Europa d'establiments comercials dedicats al retrat fotogràfic especialment en les grans ciutats. (Sougez, 1981). Moltes persones estaven disposades a pagar a un professional perquè els fera retrats familiars que pogueren exhibir en les seues llars. A més, els retrats es preni en esdeveniments importants de la vida familiar, com a noces, graduacions, i rituals religiosos com batejos i comunions. En el segle XIX principis del XX, també era comú prendre retrats de difunts, especialment de xiquets i xiquetes.

Amb el desenvolupament de les tècniques fotogràfiques més avançades, alguns fotògrafs intrèpids van portar el seu talent més enllà dels estudis. Van documentar escenes en camps de batalla, en el profund dels boscos o en els oceans. Fotògrafs com William Shew, amb el seu Saló de Daguerreotips, Roger Fenton amb la seua caravana fotogràfica, i Mathew Brady, amb *What is it?*, van establir les bases de la fotografia de retrats en exteriors i altres àrees de la fotografia documental. (Olivera Zaldúa, et al. 2018).

Ouka Lele (1978) Autoretrat amb pinta (2):

Al llenguatge cinematogràfic també es poden distingir diferents tipus de retrat segons el tipus de pla utilitzat. Cada pla té les seues pròpies característiques i transmet diferents nivells d'intimitat i enfocament en el subjecte retratat. Es poden utilitzar per a transmetre diferents emocions, narratives, o enfocaments artístics. L'elecció del pla dependrà del propòsit i la intenció de qui fotografia. A continuació, descriuré alguns dels tipus de pla més comuns en fotografia i cinema:

- **Pla sencer.** S'enquadra la figura completa del subjecte, des dels peus fins al cap. Útil per a mostrar la totalitat de la persona i el seu entorn.
-
- **Tres quarts o pla americà.** Retalla la figura aproximadament pel genoll, mostrant la part superior del cos. Ideal per a retratar a persones interactuant o en situacions on es desitja mostrar un context ampli.
-
- **Pla mitjà.** Es retalla el cos a l'altura de la cintura. Adequat per a mostrar interaccions entre dues persones o per a entrevistes, ja que permet capturar expressions facials i gestos dels subjectes.
-
- **Bust o pla mig curt.** Aquest pla mostra la figura des del cap fins a la meitat del pit. S'utilitza per a enfocar-se en una sola persona, i eliminar el context, concentrant l'atenció en aquest individu en particular.
-
- **Primer pla.** S'enfoca principalment en el rostre i els múscles del subjecte. Crea la sensació d'intimitat i confiança, s'utilitza per a ressaltar les expressions facials i capturar emocions detallades.
-
- **Primer primer pla.** En aquest pla, es captura el rostre des de la base del mentó fins a la punta del cap. Dota de gran significat a la imatge i permet enfocar-se en els detalls més subtils del rostre.
-
- **Pla detall.** Es centra en una xicoteta part del cos, també podria ser un objecte. Com per exemple, ma, ulls, o un element en particular. Permet emfatitzar i destacar un element específic de la realitat.

Comptat i debatut, el retrat en fotografia, és un gènere apassionant que busca trobar l'essència i la personalitat a través d'una imatge fixa. Una forma d'art que ens permet explorar la diversitat i la singularitat de la condició humana i contar històries a través de la mirada de qui està darrere de la càmera.

EL COLOR

Els colors tenen la capacitat d'evocar diferents emocions i sentiments en les persones. El color és una eina visual carregada d'informació, per la qual cosa constitueix un dels recursos més importants per a transmetre significats a través del llenguatge visual. (Acaso, 2009). Si bé les respostes emocionals poden variar segons la cultura i les experiències viscudes individuals, existeixen algunes associacions comunes que s'han establert al llarg del temps. Aquestes convencions, poden ser influenciades per diversos factors culturals i personals. Cada individu pot tindre experiències úniques associades amb els colors. És molt difícil que les respostes emocionals no varien d'una persona a una altra. Quant a aquesta percepció és important tindre en compte que la resposta al color pot ser subjectiva. El cromatisme, té la capacitat de provocar una sèrie de respostes i efectes tant psicològics com fisiològics, influint així els colors sobre nosaltres. Alguns aspectes en els quals poden influir són: les emocions i els estats d'ànim, la percepció espacial, l'atenció i l'enfocament, l'estimulació visual, i les associacions culturals i simbòliques.

Per exemple, el color de l'entorn, els colors que ens envolten, poden afectar al nostre estat d'ànim de formes diferents. Si ens trobem en un lloc càlid on predomina el roig i el groc, ens podria generar energia i estimulació, igual que un ambient fred i blau ens pot transmetre calma i relaxació.

Així mateix, la roba que utilitzem pot influenciar els nostres sentiments i estat d'ànim. Amb una vestimenta de color vibrants i alegre, pot ser ens sentim més enèrgics i positius. Pel contrari, amb una roba de colors més suaus o apagats, podem estar més pacífics o relaxats.

Pel que fa les harmonies cromàtiques o la complementarietat, les preferències poden variar segons el individu. Creant així l'harmonia cromàtica una sensació agradable, d'equilibri i coherència visual, generant una major sensació de comoditat en un entorn. Colors veïns en la roda de colors, tons anàlegs o que comparteixen una relació cromàtica coherent. D'altra banda, els complementaris, són els colors oposats al cercle cromàtic. Aquesta combinació pot semblar cridanera i audaç, però algunes persones poden trobar-la emocionant i energitzant, al contrari que altres la poden percebre com massa intensa o discordant.

En l'adolescència, les preferències de color poden variar àmpliament d'una

persona a una altra, ja que estan influenciades per factors individuals, culturals, i socials. Aquestes influències poden vindre segons l'època per la moda, la cultura, pop, els ídols juvenils, la música, les tendències com ara a xarxes socials amb els vídeos dels influencers. No oblidem que és el moment de la cerca d'identitat, on juguen un paper molt important les tendències culturals però és el moment con comencen a aflorar les preferències personals.

GROC	alegria, felicitat, energia positiva, optimisme, creativitat i diversió.
ROIG	amor, passió, energia, excitació, ira o urgència.
BLAU	calma, serenitat, tranquil·litat, confiança, seguretat, i estabilitat.
VERD	natura, frescor, harmonia, equilibri, esperança i creixement.
TARONJA	vitalitat, emoció, diversió, entusiasme, sociabilitat i aventura.
VIOLETA	espiritualitat, creativitat, intuïció, misteri, màgia i pau interior
ROSA	dolçor, tendresa, romanç, emocions suaus o afectuoses.

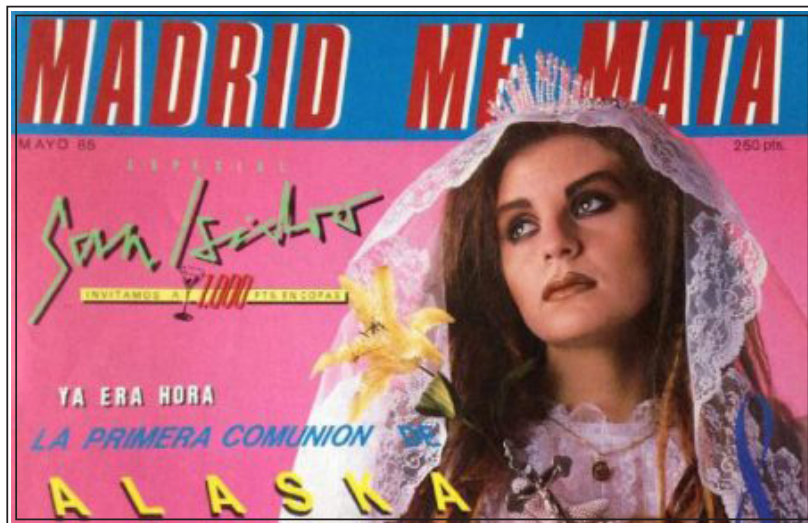
Autora (2023) Infografia colors.

MOVIMENT: "LA MOVIDA MADRILEÑA"

"En la movida salir era una parte de la creación; hoy solo se sale a beber" (López Cantós, sd) Amb aquestes paraules, Ouka Leele. Ouka fa una crítica sobre els canvis de la societat i la cultura en relació amb la forma en la que s'ix de festa i es gaudeix de la vida nocturna en comparació amb el passat.

A Madrid, als anys 80, va esclatar, com afirmen diversos artistes de manera necessària, un moviment on van participar disciplines com la música, la fotografia, la pintura, el cinema o la moda, la moguda madrilenya. Va ser un període d'efervescència creativa i llibertat artística, on les disciplines es van fusionar en una explosió d'expressió cultural i contracultural. Eixir a divertir-se i socialitzar formava part del procés creatiu i artístic.

Al 1979, Francisco Umbral, va fer la una columna al periòdic El país que va anomenar, "Movida". És des d'aquest moment que tothom comença a utilitzar aquest terme, "la movida". (La Sexta, 2020). I el moment clau on podem fixar l'inici, explica Manolo Fernandez, locutor de Radio 3, que va ser la mort de Canito, que fou el primer bateria de Tos, grup de música que des d'aquest moment passaria a anomenar-se Los secretos, el 1 de gener de 1980. Van fer un concert homenatge la seua memòria, i tot va començar. (RTVE. sd).

Portada revista de Óscar Mariné. *Madrid Me Mata* Madrid, maig 1985.

Un dels aspectes més destacats va ser la seua escena musical vibrant i diversa. Bandes i solistes van emergir amb un estil fresc i trencador, mesclant elements del punk, el pop, el rock i l'electrònica. Un dels grups més emblemàtics va ser Alaska i los Pegamoides, liderat per Olvido Gara, amb el seu estil transgressor que va influir en tota una generació. També hui encara ressonen a moltes cases grups com Nacha Pop, Radio Futura o Los secretos.

Van aparèixer les revistes La Luna de Madrid i Madrid Me Mata d'Óscar Mariné, i altres publicacions finançades pels ajuntaments de Madrid i de Vigo. Aquestes publicacions van ser el baluard del moviment, que va trobar reflex en alguns programes televisius com a Musical Exprés, Popgrama, La bola de cristall o La edad de Oro de Paloma Chamorro. A més a més, va tindre els seus cronistes: a Fernando Márquez en fanzines i la seua obra literària, Sardinita als fanzines i la seua columna en la revista La Lluina de Madrid, i l'escriptor i periodista Francisco Umbral des de la seua columna en el diari El País.

Al món del cinema, el director Pedro Almodóvar es va convertir en un dels principals exponents del cine espanyol durant aquest període. Les seues pel·lícules com Pepi, Luci, Bom y otras chicas del montón, Laberinto de pasiones o Que he hecho yo para merecer esto? Exploraven temàtiques tabú i desafiaven les normes establides.

Pel que fa la fotografia, Alberto García Alix, va ser un fotògraf destacat, va retratar als seus companys artistes i músics, capturant moments íntims i efímers que reflectien el canvi que estava patint la societat. Les seues imatges s'han convertit en un testimoni visual del que va ocórrer, han deixat una petjada perdurable en la història de l'art espanyol.

La pintura també va exercir un paper important en aquest moviment. Artistes com Ceesepe, El Hortelano, Guillermo Pérez Villalta, Costus, Javier Mariscal van donar la volta al panorama pictòric. Les seues obres reflectien l'energia i la vitalitat de l'escena madrilenya de l'època.

Però de totes les artistes naixents en aquest moviment, no puc deixar de exaltar a una, Ouka Leele, que va saber com fer un combo meravellós entre la fotografia i la pintura, fent-nos arribar encara hui en dia l'essència i la vibració acolorida del moment.

OUKA LEELE

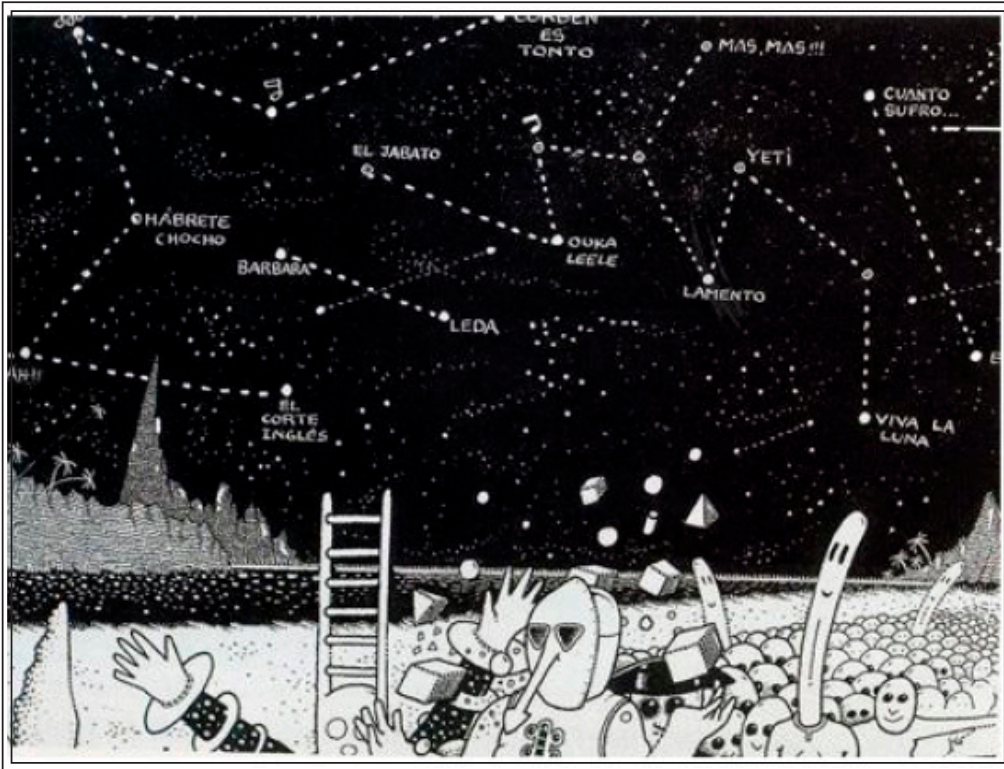
Ouka Leele, és el nom artístic que la mateixa Bàrbara Allende Gil de Biedma es posa. Va nèixer a Madrid al 1957 i va morir en la mateixa ciutat en maig de 2022. Aquest nom va sorgir d'una il·lustració d'un bon amic seu, el Hortelano, on va pintar un mapa d'estels, i una de les constel·lacions portava per nom Ouka Leele. Ella no volia que es sabera qui era, si era home, dona, gran, menuda... I va jugar d'aquesta forma a intentar ocultar la seua identitat, encara que va ser impossible despistar al públic. (Mediaset. 2019).

Fotògrafa reconeguda, que ha deixat una petjada significativa al món de l'art amb el seu enfocament únic i la seua facilitat per a transformar la realitat a través dels colors, del que ens evoquen i el que ens fan sentir, creant obres molt audaces i vibrants.

Des de ben menuda mostra un gran interès pels clàssics, per la llum, i fa constants visites al Museo del Prado. Li fascinen els quadres del Greco, però hi ha una obra que la meravella del tal forma que no pot parar de mirar-la, diu que la torna a la vida, El jardí de les delícies del Bosco. (Mediaset. 2019). S'inicia en l'art amb estudis de piano i pintura, i en un primer moment decideix estudiar Belles Arts, però les seues inquietuds anaven en una altra direcció. Comença a estudiar fotografia en Photocentro de Madrid, escola fundada al 1975 per fotògrafs i teòrics de la fotografia, procedents de la revista Nueva Lente. (Jiménez, 2021).

Als primers anys té preferències per les fotos en blanc i negre però, és palès, que demostra una atracció elevada pel color com a mitjà d'expressió, una via per a expressar les emocions i transmetre els missatges que ella volia fer arribar a l'espectador. Les seues fotografies són llenços en els quals el color és el personatge principal, desafiant qualsevol tipus de convenció tradicional en la fotografia original en blanc i negre. Acolorix les seues fotografies amb aquarel·la, de forma totalment manual. (Aguayo, 2011).

El seu estil tan propi, es caracteritza per la combinació de l'ús del color intens amb la creació de composicions surrealistes, o fins i tot podríem dir impossibles. Aquestes, presenten als models de formes teatrals i escenaris imaginaris, creant d'aquesta forma narratives visuals que conviden a l'espectador a endinsar-se en el seu món de fantasia i creativitat absoluta.

El Hotelano (1978) Il·lustració del còmic Europa Requiem?! Obra de la qual extrau el nom Bàrbara Allende i passa a signar la seua obra com Ouka Leele.

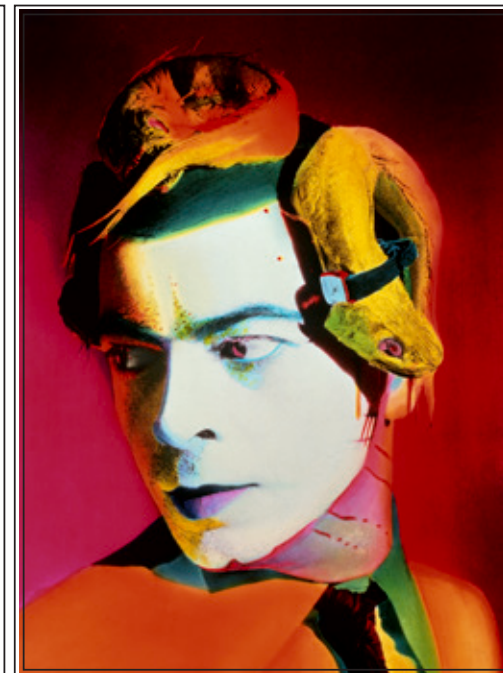
Importància del enquadrament, és el primer que va aprendre en fotografia, mai pensa en una foto per a després retallar-la, sempre mira com a través d'un rectangle, com una mena de visor, el que va a retratar. Explica que a vegades sols per l'enquadrament una fotografia pot ser meravellosa. (RTVE. 2011).

Ouka Leele (1978) *Llavor de la sèrie Perruqueria*. Fotografia.

A través del color, aconseguix evocar emocions i transmetre significats simbòlics. Tonalitats vives i saturades que aporten vitalitat i energia, i també ambients misteriosos i onírics. A vegades, el seu us del color desafia la realitat i ens transporta a un espai surrealista on els objectes quotidians adquirixen una nova dimensió o rellevància. El color es converteix en l'eina fonamental, aprofitant tot el seu poder per a capturar l'atenció de l'espectador i provocar una resposta emocional i d'aquesta forma implicar-lo en la història. Ens convida a mirar més enllà de l'evident.

Als 21 es trasllada a Barcelona, després d'iniciar la seua sèrie *Perruqueria* (1979), que acaben convertint-se en les obres més icòniques de tota la seua carrera artística.

Autora (2023) *Sèrie Perruqueria*. Dalt esquerra Ouka Leele (1980) *Sèrie perruqueria*. Luis Martín. Fotografia en blanc i negre i acolorida de forma manual amb aquarella líquida. Encapsulada en caixa de metraclitat. 30x22x3cm. Dalt dreta Ouka Leele (1978) *Sèrie perruqueria*. El Hortelano. Fotografia. Còpia realitzada per a Loewe a partir de la fotografia en blanc i negre pintada amb aquarella líquida. Encapsulada en caixa de metraclitat. 31x42x3cm. Baix Ouka Leele (1980) *Sèrie perruqueria*. Maria Espeus. Fotografia en blanc i negre i acolorida de forma manual amb aquarella líquida. Encapsulada en caixa de metraclitat. 30x22x5cm.

"Sin darme cuenta, descubrí un lenguaje, que era muy personal mío, que me ayudaba a crear una poética y un lenguaje con el que yo me expresaba divinamente". (Gordon, 2009).

Als 22 viatja a Arlés, considerada la meca de la fotografia, ella mateixa explica al vídeo que en fotografia no ets ningú si no vas a Arlés. Ací diferents exposicions i es considerada una artista revelació. Fins al 1981 es trasllada i viu a Nova York, però al 1981 torna a Madrid i la moguda esclata i ella s'impregna d'ella. Es barreja amb persones molt diverses que eixien a intentar entendre el món, explorar-lo i retroalimentar-se. (RTVE. 2011).

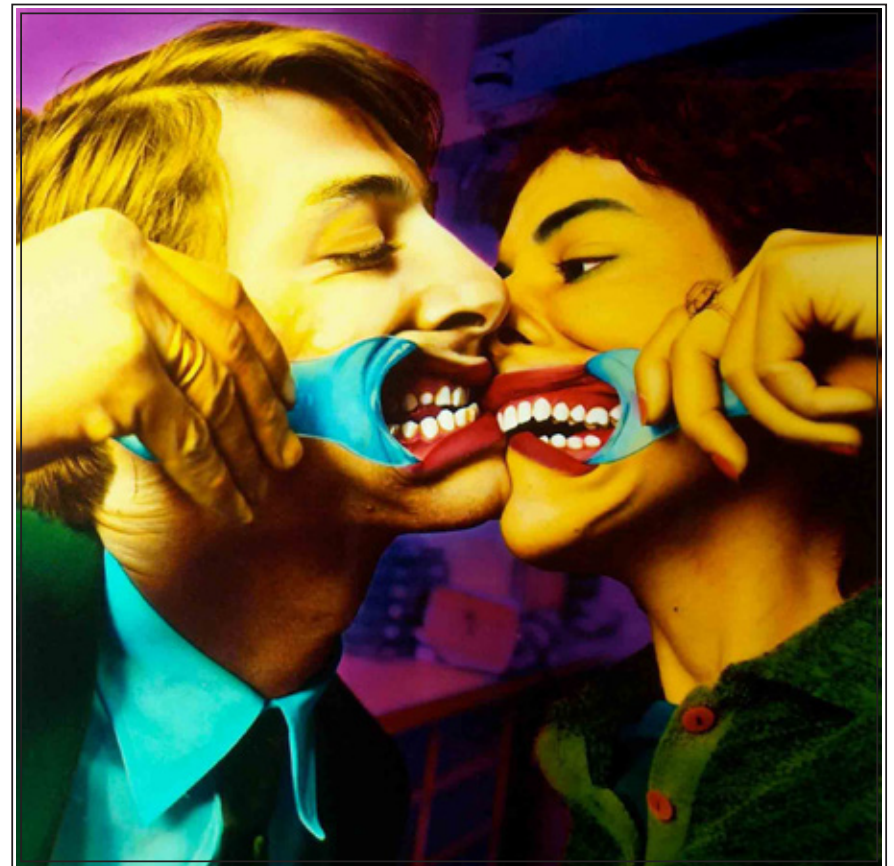
En 1987, va fer un gran happening al voltant de la font Cibeles de Madrid, i va representar el mite d'Atlanta i Hipómenes, els lleons que estiren del carro. Va haver de desviar tot el transit de cotxes, va ser tot un esdeveniment. L'escena presenta un espai en el qual es combina el dinamisme i la presència física del paisatge urbà amb un ambient molt més natural. Podem remarcar la utilització de la línia amb sentit dibuixístic, creant figures amb contorns molt marcats, la forma i els volums de les figures adquireixen una qualitat quasi escultòrica.

Ouka Leele (1987) *Rapelle Toi Bárbara!* Fotografia acolorida amb aquarella. 126x178.cm

Aquest mateix any succeix un event molt important per ella, la seua primera retrospectiva, amb tan sols 29 anys, al Museu Espanyol d'Art Contemporani de Madrid. Va ser un tot un èxit, cosa que la va sobrepasar i es trasllada a viure a Mallorca. (Mediaset. 2019). Encara que una de les grans armes de Ouka Leele siga la seua tècnica, al llarg de la seua producció artística, utilitza des de fotografia analògica fins a la impressió digital, adaptant-se als nous avanços tecnològics, però mantenint el seu estil inconfusible i la seua passió pel color. (Navarro Pascual, 2018).

En definitiva, és una artista visionària, i la seua obra revoluciona la percepció de la fotografia. Gràcies al seu domini del color, ha pogut ser una artista reconeguda a l'art contemporani i fer gaudir als seus espectadors mentre exploren la bellesa i la complexitat de l'univers que ens acull.

Ouka Leele (1980) *El beso*. Fotografia. Impressió digital sobre hahnemühle i alumini.

MARC EMPÍRIC

MARC EMPÍRIC
SOBRE EL CURRÍCULUM

JUDITH ARTISTA

PLANIFICACIÓ

EL MEU PROJECTE

METODOLOGIA ARTÍSTICA D'ENSENYAMENT

BASADA EN LES ARTS

OBJECTIUS DE LA PROPOSTA

TEMPORALITZACIÓ AL BOTÀNIC CAVANILLES

SITUACIÓ D'APRENTATGE

ENTREVISTES DE L'ALUMNAT

SOBRE EL CURRÍCULUM

El currículum establert és l'estructura educativa que marca els continguts i objectius que hem d'abordar a les nostres classes. No obstant això, més enllà de seguir-lo de manera rigorosa, hem de permetre'ns desenvolupar el nostre propi procés creatiu per a impartir les matèries i dissenyar les nostres pròpies situacions d'aprenentatge. Aquest és l'espai on podem motivar l'alumet i inspirar-lo per a que aprenga tot el que nosaltres li volem transmetre.

És fonamental ensenyar als estudiants que el fracàs no és la fi, és una oportunitat per aprendre i créixer. Sovint, existeix la creença errònia que en l'àmbit artístic tot val, i que la creativitat consisteix a fer el que ens plaga sense restriccions, però la creativitat es nodrix, de coneixements, tècniques i límits que ens permeten explorar noves idees i expressions de manera fonamentada i efectiva.

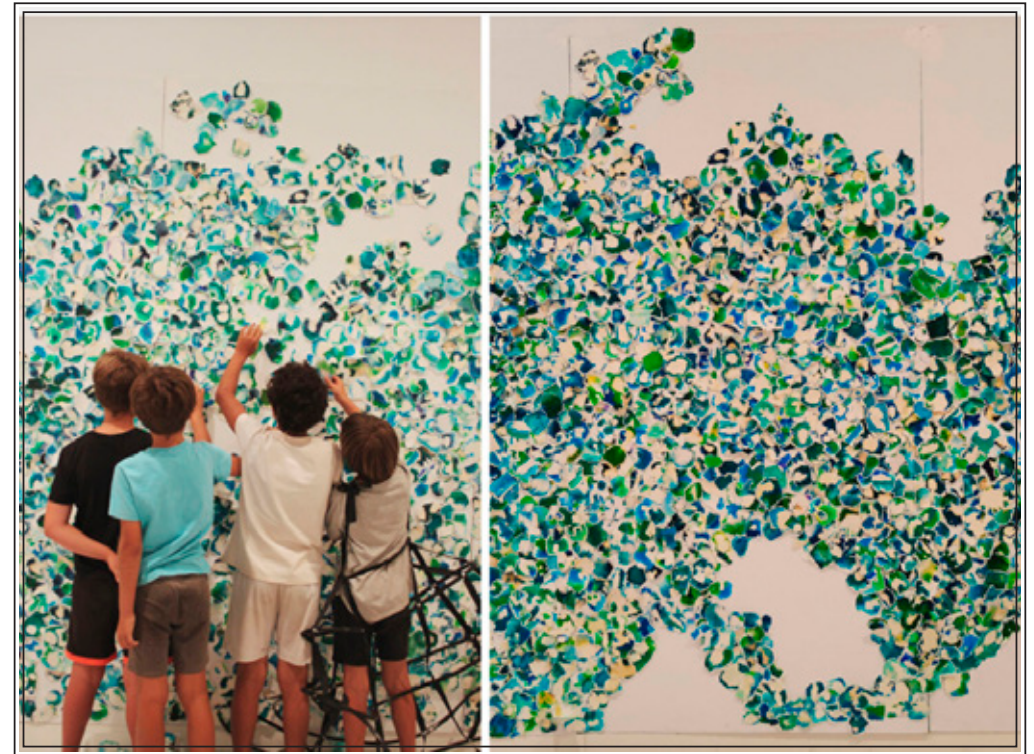
Els processos creatius no son lineals ni estan determinats únicament pel currículum. Cada estudiant té el seu propi ritme i forma d'aprendre, cal que adaptem els nostres mètodes per a satisfer les seues necessitats tant individuals com a collectives.

"Totes les imatges, les que ja estan fetes i les que estan per vindre, intenten convèncer-nos d'alguna cosa i acaben aconseguint el seu objectiu si nosaltres no aconseguim captar quina és la verdadera informació que volen transmetre'ns. Aquesta és la clau per a entendre el llenguatge visual: quan sapiguem arribar al contingut profund d'una representació visual." (Acaso, 2009). Tenim el poder d'ensenyar al nostre alumnat a mirar, a veure i a entendre el llenguatge visual, a comprendre les imatges que tenen davant i a saber interpretar-les.

L'art es nodrix del mateix art, és essencial buscar referents artístics, sense importar l'època, per a enriquir el nostre coneixement i ampliar la nostra visió estètica. Si bé és cert que totes les èpoques artístiques tenen el seu valor i aporten elements significatius, en l'art contemporani trobem plantejaments, problemes i solucions que poden resultar més pròxims i rellevants per a l'alumnat en el context actual. Tanmateix, no cal menysprear o ignorar altres corrents artístiques, ja que cascuna té la seua importància i contribueix a la comprensió global de l'art.

Cal que brindem als nostres alumnes una educació artística enriquidora i completa, fomentant la capacitat d'aprenentatge a través del fracàs i buscant inspiració en referents de altres èpoques i corrents artístiques potenciant d'aquesta forma l'aprenentatge a través del mateix que pretenem ensenyar i aprendre, l'art, art per a aprendre.

Així mateix, aquesta educació, haurà de ser creativa a la vegada que enriquidora per a les dues parts. Si el professorat no gaudeix del que fa, difícilment podrà transmetre tot el coneixement al seu alumet de la mateixa manera que una persona que si ho disfruta. Una fórmula per a poder despertar

Pedro Moya (2022) *Componiendo el paisaje*. Foto assaig composat a partir de dos fotografies; esquerra, Lucía León, 2022, *Treball en equip*; dreta, un fragment de la foto de Raquel Fernández, 2022, *Collage abstracte*.

aquesta creativitat d'una forma guiada, és per exemple la metodologia artística que utilitzen al projecte Arte para aprender APA, projecte d'Investigació en Educació artística de la Universitat de Granada creat l'any 2013 en col·laboració amb el Centre Cultural CajaGranada i col·laborant amb diferents iniciatives socials amb ACOES Granada CREA. <https://arteparaaprender.org/>. Projectes com per exemple un que van fer l'any passat agafant com a referent una obra de Luis Gordillo, Trío Emisor.

El que es planteja en el projecte APA és desenvolupar estratègies innovadores de mediació en museus, proposant al públic participant una visita en la qual han de crear per a comprendre les obres exposades. Com a professors d'educació artística i creadors audiovisuals contemporanis, els promotors d'aquest projecte d'ensenyament de les arts creen obres d'art en les quals el públic participa de manera activa i no preestablerta per a construir instal·lacions entorn de les peces exposades. Es una forma de convidar a la creació, però tothom amb el mateix punt de partida i amb el mateix referent. M'agrada molt aquesta idea de que l'alumnat segueisca unes instruccions inicials comunes i veure com les resol cadascú.

A la introducció del llibre ja citat de Maria Acaso, trobem un text de Roser Juanola Terradellas, que m'agradaria destacar. "En El llenguatge visual es fonen de manera eclèctica postulats molt diferents, i es dona cohesió a metodologies de procedència disciplinar diversa, com les aportacions de la semiòtica, de les teories de la comunicació, o de metodologies de la història de l'art; tot això, amb la intenció d'esborrar les fronteres entre un art amb majúscula o elitista i l'art popular, immers en la vida quotidiana a través de la publicitat, el disseny o l'ús dels objectes domèstics."

Vull dotar a l'alumnat de la importància que es mereix quan crea i produeix obra, i posar en valor el seu treball com a artistes, que les seues obres no estiguen exposades a un museu reconegut, no vol dir que siguem menys art que les que sí ho estan. I pense, que el professorat d'educació artística, no ens podem oblidar, com a docents, però també artistes que som, de continuar produint obra, i aquesta obra mostrar-la al l'alumnat, compartir amb ells igual que els demanem que compartixquen amb nosaltres. Fins i tot treballar també al taller de les aules, i que els adolescents prenguen com a enriquidora i una part més de l'aprenentatge aquesta vivència. Que puguem ensenyar-los a la vegada que estem produint art, i sentir que tots estem al mateix nivell, al nivell de creadors.

Autora (2023) Classe de collage i tècniques al Botànic. Fotografia digital.

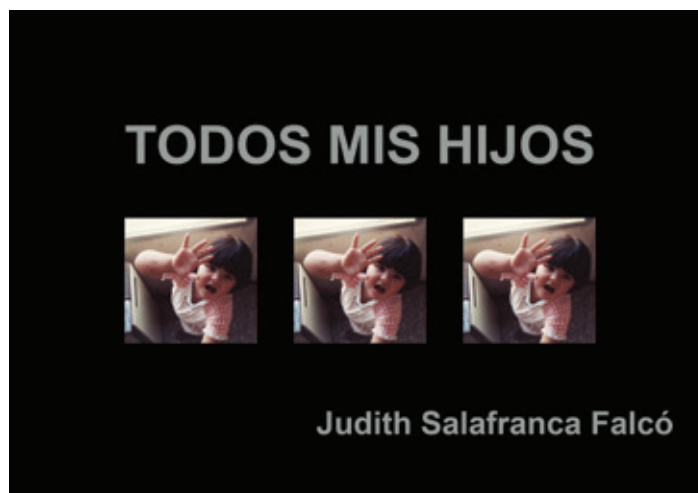
JUDITH ARTISTA

Revisant les obres que he realitzat al llarg de la meua etapa com a creadora, m'he adonat que el concepte identitat i la cerca de la personalitat sempre ha estat implícit a les meues obres.

He fet una xicoteta selecció d'alguns d'aquests treballs on el plànol, la llum i el enquadrament, és a dir, les qüestions tècniques són molt paregudes a les de la proposta que investigue en aquest treball final de màster. A més a més, no abandonat mai la temàtica del retrat, l'autoretrat i la fotografia.

Todos mis hijos

Llibre d'artista fotogràfic. Treball d'arxiu i cartografia de totes les fotografies familiars, des de les meues pròpies fins les dels avis dels meus avis que va concloure en un àlbum amb una selecció de cada temàtica fins al 2011.

Autora (2023) Recopilació llibre *Todos mis hijos*. Foto assaig compostat per la portada i les pàgines 111, 115 i 116 del llibre d'artista *Todos mis hijos*.

Primavera 24

Obra fotogràfica composta per 365 fotografies, una de cada dia de l'any 2013. Cada matí abans d'eixir de casa capturava una fotografia de primer pla, en el mateix enquadrament i llum cada dia.

Autora (2023) *Recopilació Primavera 24*. Sèrie composta per sis fotografies de la col·lecció *Primavera 24*.

Autora (2013) *5 de febrer de 2013*. Pertany a la col·lecció *Primavera 24*. Fotografia digital 30x20cm.

PLANIFICACIÓ

Com bé diu Maria Acaso, "Aprendre a analitzar els mons visuals que ens envolten, aprendre a parar-nos a observar, aprendre a llevar-nos la bena i deixar d'estar cecs, potser és la meta més important d'un professional de l'educació artística del segle XXI, ja que alguns dels estudiants es convertiran en constructors de productes visuals però tots, absolutament tots, són i seran espectadors." (Acaso, 2009). El professorat d'educació artística pensa que tenim un paper fonamental en aquesta etapa on l'alumne comença a educar la mirada d'una forma molt més complexa que a la primària. Es comunicarà per xarxes socials amb imatges, consumirà imatges o fins i tot mantindrà una conversa al WhatsApp familiar o del grup d'amics per imatges.

És per això, que el projecte que jo plantege va sempre de la mà d'educar la mirada, de llegir i generar imatge, de utilitzar el llenguatge visual per a comunicar-nos amb la resta de la humanitat.

EL MEU PROJECTE

Per a la construcció d'aquesta proposta educativa, he fonamentat la seua construcció en cinc preguntes que ajuden molt bé comprendre-la i entendre el poder que pot tindre en les persones el procés al que vull sotmetre a l'alumnat, des de l'adolescència fins al llarg de tota la vida.

Anomenar

El primer que he fet és posar nom a tots els conceptes que vull que aborde l'alumnat, que trebal·le, parle i manege amb fluïdesa.

Fotografia
Autoimatge
Descobriment
Retrat
Identitat
Emocions
Color
Experimentació
Autoretrat

Alimentar-se

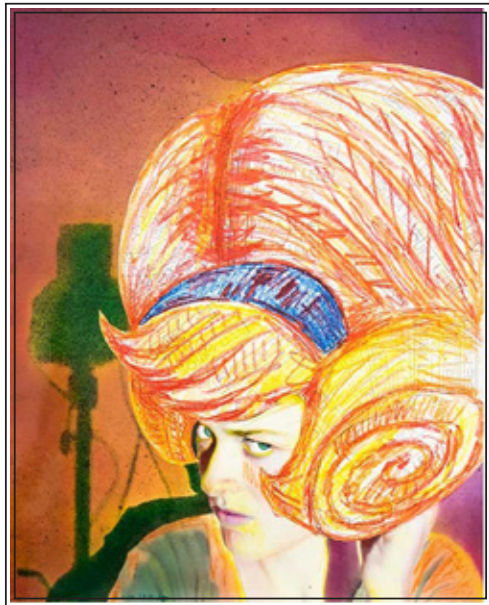
Un mitjà per a veure com som són les fotografies, els retrats. Al llarg de la nostra vida trobarem diferents tipus de fotografies al nostre imaginari. Fotografies necessàries que imposa la societat com ara bé les dels DNI, les orles des de que comencem els cicles educatius obligatòries, als carnets de biblioteques o piscines, etc. També tenim les fotografies típiques i àlbums familiars que es solen repetir a totes les famílies com son les fotos de naixement, dels esdeveniments importants que ens van passant al llarg de la nostra vida com els aniversaris i les noces, i com no de les persones que ens importen com son la família propera o les amigues i amics. No ens podem oblidar també que les fotos les utilitzem per a recordar a les persones que ja no estan.

Tothom fa fotos i te fotos, es un mitjà de comunicació comú a totes les persones, però ens agrada fer-nos fotos? Ens reconeixem quan veem una fotografia nostra? O quan ens mirem pensem que no som com estem veient a la fotografia? Aquest projecte també naix per la necessitat de que tothom tingam un retrat nostre que ens agrade, que ens represente, que siga un fidel reflex de la persona que son, la que vullgam ser, el nostre vertader jo.

Un altre aspecte que em preocupa és la influència del color en les persones, com cada persona al llarg de la seua vida va triant els seus colors preferits o els que odia. Com anem decidint els colors que ens acompanyaran: els de la nostra roba, els de la bicicleta o cotxe que comprem, les parets de la nostra habitació o la nostra casa... Ens agrada la realitat, és el món del color que el veiem? Cadascú veem el món de colors diferents, o aquesta és la idea que m'agrada repetir-me, i aquestes diferències o semblances pot ser son les que ens fan establir relacions amb les persones, amb els llocs, en definitiva, amb el nostre entorn.

Al treball de Ouka Leele podem resoldre molts dubtes sobre el color, per a ella el color és vida, i la seua obra i aquest sempre van de la mà. Com bé ella diu, les fotos no son del color de la realitat, el color fotogràfic no representa la realitat que ella veu, per aixó sent la necessitat de pintar les fotos i donar-les color, per a que al veure-les siguen del color que realment són. (Domestika. 2020).

Per a plantejar aquest treball a l'aula de secundària, i formular la proposta a l'alumnat, m'agradaria que les diferents activitats foren com una mena de reptes, com els que Maria Acaso explica al seu llibre, i que tingueren la necessitat de passar i aconseguir una per a poder fer la següent. (Acaso, 2009).

Ouka Leele (1980) *Autorretrato, sèrie perruqueria*. Fotografia intervinguda per aquarel·la i collage.

Preguntar-se

Som com creem que som?
La resta ens veu com nosaltres ens veem?
Som com volem ser?
Som la persona que veu la resta?
En l'adolescència descobrim la nostra identitat i la mostrem al món?
Acceptem la nostra imatge?

Experimentar

Una primera experimentació podrien ser els filtres que ara existeixen a les xarxes socials, però... Aquests són per a tothom els mateixos. Son aperso-

nals, no els hem creat nosaltres, i no son per a descobrir-nos i exaltar les nostres diferències que són el que ens fa únics i úniques, si no que el que fan es tot el contrari, ens unifiquen i converteixen a totes i tots en persones d'aspecte paregut, de trets d'aparença similar i ens poden fer fins i tot dubtar de qui som realment.

Aleshores, el que propose es fer totalment el contrari del que fan els filtres actuals. A partir de la nostra imatge real, sense modificacions, explicar qui som i com volem ser. Una mena de filtre analògic personalitzat i intransferible que nosaltres creem sols per a nosaltres mateix. Totes i tots partint d'un mateix punt, la fotografia de pla mig curt, com la de les fotografies de carnet.

Compartir

Una volta hem creat el nostre propi autoretrat, és el moment de mostrar-lo al món, és ara el moment de cridar plàsticament qui som, sense pensar en el que diran, sense rebutjar qui som, amb valentia i defenent-nos per damunt de totes les coses.

La millor forma de poder compartir la nostra obra com a artistes, és una exposició. Però ara bé, dins d'una aula, per exemple, podem compartir el nostre treball fent una exposició oral del mateix, mostrant-lo a la resta de companys i entre totes i tots comprendre el que hem fet nosaltres i la resta.

Autora (2023) *Classe de collage i tècniques al Botànic II*. Fotografia digital.

METODOLOGIA ARTÍSTICA D'ENSENYAMENT BASADA EN LES ARTS

En aquest projecte, quant a metodologia, em plantege un objectiu principal. Oferir a l'alumnat una proposta artística didàctica amb els requisits artístic-educatius de la Metodologia Artística d'Ensenyament (MAE), abordant un enfocament pictòric treballant la fotografia i les tècniques d'expressió gràficoplàstiques.

El meu enfocament, es centra en el desenvolupament de les Metodologies Artístiques d'Investigació MAE i la Investigació basada en les Arts Visuals, a través de la fotografia i mitjançant accions d'intervenció manualment de la mateixa. A través d'aquesta proposta didàctica i d'exploració i experimentació de les MAE, busque fomentar la creativitat, l'expressió personal i el pensament crític en l'àmbit educatiu. A més espere contribuir i impulsar el desenvolupament d'enfocaments pedagògics innovadors i efectius que promoguen una educació artística integral i enriquidora.

Les metodologies artístiques en l'àmbit educatiu es basen en la manera en què l'art utilitza idees, processos i materials. Aquestes metodologies són específiques dels processos d'ensenyament-aprenentatge propis i únics de l'art. Son les formes i processos concebuts coma a estructures conceptuals els que poden traduir-se en metodologies artístiques d'ensenyament o provocar-les. No sols parlem de manejar l'experiència estètica com a part del procés educatiu, sinó també de concebre l'experiència educativa com una estructura conceptual estètica.

John Dewey, al seu llibre *L'art com a experiència*, argumenta la necessitat del component estètic dins de qualsevol experiència perquè aquesta siga considerada una "experiència vertadera". Perquè es produïska el "record perdurable", és necessari que el component estètic forme part del procés. (Dewey, 1934).

Podem fer una analogia entre "el record perdurable" o l' "experiència vertadera" i l'aprenentatge, és a dir, com es produeix un aprenentatge real. L'estructura artística pot ser immediatament percebuda i, en aquest sentit, és estètica. El més important és que cap activitat intel·lectual, és un esdeveniment integral, una experiència completa, llevat que aquesta qualitat estè-

tica la complete. Sense ella, el pensar no és conclouent. L'estètic no es pot separar de manera categòrica de l'experiència intel·lectual.

En l'àmbit educatiu incorporar la dimensió estètica en processos d'ensenyament-aprenentatge, implica no sols enfocar-se en l'adquisició de coneixements i habilitats, sinó també en l'apreciació, la sensibilitat i la capacitat d'experimentar la bellesa i l'expressió creativa. En integrar l'experiència estètica en l'educació, es fomenta un aprenentatge més profund i significatiu, on els estudiants poden relacionar-se d'una forma més íntima i personal amb els continguts i desenvolupar la seua pròpia veu artística.

L'estètica en l'educació no sols es limita a l'àmbit de l'art, sinó que s'estén a totes les disciplines i àrees de coneixement. En abordar l'educació des d'aquesta perspectiva, es fomenta la imaginació, la reflexió crítica i la connexió emocional amb temes els temes tractats. Això permet una formació integral de la persona. Les metodologies artístiques d'ensenyament es basen la integració estètica en els processos educatius de totes les àrees.

"Partir del arte, proponer una metodología basada en el arte, es reconocer que el medio artistico contiene fórmulas para la resolución de problemas que no pueden ser resueltos de otro modo." (Roldán, 2007).

Les Metodologies Artístiques d'Ensenyament s'enfronten al procés educatiu íntegrament des d'una perspectiva estètica en la seua profunditat. No sols consideren l'estètic com una part del procés, sinó que van més enllà. No ens referim únicament a ensenyar art, almenys no de qualsevol manera. Estem parlant d'ensenyar art a través de l'art, el visual, el musical, el poètic. El llenguatge i el mitjà seran els mateixos, igual que els processos d'expressió, comprensió i cognició, entre altres.

L'art posseeix característiques i qualitats específiques, pròpies i úniques, que el converteixen en un mètode d'ensenyament idoni. A través d'allò artístic, som capaços de generar escenaris propicis per al desenvolupament del procés d'aprenentatge. L'ensenyament artístic va més enllà de la transmissió de coneixements i habilitats artístiques; implica involucrar a l'estudiant

en experiències enriquidores, on la creativitat, la reflexió crítica i la sensibilitat s'entrellacen. En utilitzar l'art com a mitjà d'ensenyament, s'obrin noves oportunitats perquè els estudiants s'expressen, es connecten emocionalment amb els continguts i desenvolupen habilitats cognitives i socioemocionals.

Efectivament, igual que existeix un mètode d'investigació basat en l'art, que utilitza els seus processos d'obtenció de coneixement i representació, té sentit pensar en l'existència d'un mètode d'ensenyament en el qual també s'empren l'estètic i artístic com a generador de coneixement i estratègia d'aprenentatge i ensenyament. (Marín Vidael, et al. 2021).

Gràcies a les Metodologies Artístiques d'Investigació, s'ha desenvolupat una sòlida argumentació sobre els llenguatges artístics i la seua idoneïtat per a utilitzar-los en la cerca, presentació, representació i conclusió d'un determinat tema o assumpte. Els llenguatges artístics posseeixen codis propis i únics que són equiparables a altres tipus de llenguatge. En utilitzar-los com a mitjà d'investigació, s'amplien les possibilitats d'exploració i comprensió del món, permetent abordar temàtiques des d'una perspectiva artística i oferint noves formes de coneixement i representació. A més, es promou la valoració i apreciació de l'art com a forma d'expressió i com a vehicle per a comprendre i qüestionar el món que ens envolta.

L'enfocament didàctic del procés d'ensenyament ha de tindre en compte que l'aprenentatge és un procés intern que es desenvolupa dins de la persona, es construeix i es descobreix a partir d'eines que s'adquireixen de manera autònoma i conscient. És un aprenentatge basat en l'experiència pròpia, en l'acció i en la motivació personal que sorgix de la llibertat d'actuació.

En aquest sentit, podem identificar en aquestes idees alguns paradigmes educatius contemporanis, com el constructivisme, la pedagogia activa, la pedagogia crítica, entre altres. No obstant això, és important aclarir que no triem aquestes característiques per mer atzar o gust. Aquest procés d'aprenentatge és inherent a l'art i es troba present en les Metodologies Artístiques d'Ensenyament. Es fonamenten en la comprensió que l'art és un mitjà privilegiat per a l'aprenentatge significatiu. L'art proporciona espais d'exploració, experimentació i expressió personal, fomentant el desenvolupament integral dels estudiants. Reconeixen i valoren els processos educatius propis de l'art, ja que no estem creant una cosa nova, simplement els estem assenyalant. En aquestes metodologies s'incentiva la capacitat d'observació,

anàlisi, interpretació i comunicació en diversos llenguatges artístics.

Podem definir aquesta metodologia en cinc característiques principals.

- Una Metodologia Artística d'Ensenyament ha de ser artística, activa, participativa i conscient.
- Els seus processos d'ensenyament-aprenentatge utilitzaran informació i processos estètics de manera integrada.
- Les MAE han de partir d'obres o processos artístics i incorporar-los en el seu desenvolupament per a assegurar un procés educatiu adequat.
- Els elements, materials o estructures didàctic-artístiques han de posseir una qualitat estètica, conceptual i formal que afavorisca un apropiat procés d'aprenentatge a través de l'art.
- Les accions pedagògiques han de ser adequades per a integrar-se en el context educatiu específic i afavorir l'apropiació d'aquestes accions per part del context.

D'altra banda, també em preocupa i em pareix una qüestió important que aquestes obres de referència siguin actuals i contemporànies, que plantegen temes actuals els quals siguin més propers a l'alumnat. Molts dels alumnes d'educació secundària i batxillerat que visiten un museu, sols són capaços de nomenar artistes plàstics morts, pot ser que el més modern que coneixen siga Picasso, i que creuen que l'art abstracte és una cosa super contemporània. Tot això és símptoma de la distància abismal que separa a l'individu de hui de les manifestacions artístiques del seu temps. (Acaso, et al. 2019).

És fantàstic que un alumne reconega un fresc de Miguel Angel o una obra de Velázquez, però no estan contant res actual del dia a dia que viuen els adolescents i no tracten temes que ens afecten en ple segle XXI.

A més a més, també m'agradaria considerar en aquesta proposta, la metodologia artogràfica. Aquesta combina la creació artística contemporània, la investigació científica en ciències humanes i socials, i l'educació en qualsevol context, social o escolar. Reconeix que crear, investigar i educar, poden entrellaçar-se harmònicament. Promou una pluralitat de maneres de representació des de les dades i conclusions d'una investigació educativa, incloent textos escrits, imatge visual, i fins i tot performance. L'artogràfia es basa en la simbiosi entre l'art, la investigació i l'educació, i recupera a artistes que han abordat temes educatius a les seues obres. (Marín Vidael i Roldán, 2021).

Autora (2023) Classe de collage i tècniques al Botànic II. Fotografia digital.

OBJECTIUS

- Actuar amb l'alumnat com artista docent i investigadora
- Desenvolupar en l'alumnat la necessitat de descobrir-se
- Planificar una unitat didàctica on reflexionar sobre identitat
- Explicar l'evolució del retrat al llarg de la història de l'art
- Treballar la fotografia de plató i els tipus de pla
- Estudiar e interpretar a la referent: Ouka Leele
- Experimentar en quins colors ens identifiquem i que els fan sentir
- Conèixer diverses tècniques d'expressió gràficoplàstiques i provar-les
- Experimentar amb la tècnica del collage
- Realitzar un autoretrat personal que reflexe la nostra identitat.

Autora (2023) La tècnica: aquarella i la cera. Par visual. Fotografia digital.

Trie el tipus de pla i el format

Necessite treballar amb tota la classe el mateix tipus de pla, per a poder iniciar el treball tots amb el mateix punt de partida. Necessite un pla comú, conegut per l'alumnat i que es senquen còmodes amb ell. Per això trie el pla mig curt, com a les fotografies de carnet.

També vull escollir un tamany que no asuste pel seu gran format però on sí puguen treballar bé la seua obra final, que siga còmode per a treballar a les aules del IES, per això les obres es fan en format DIN-A3.

Trie a Ouka Leele

Al escollir com a artista referent per a la proposta a Ouka Leele, puc abordar tots els aprenentatges que vull treballar amb l'alumnat: enquadrament, composició, color... I em dona la possibilitat de desenvolupar tota l'activitat mitjançant diferents tècniques d'expressió gràficoplàstiques.

Per a poder arribar a la realització de l'obra final, l'alumnat fa diferents sessions on anar adquirint coneixements necessaris per a la realització del seu propi autoretrat. On passarem a provar diferents tècniques i diferents formes de construir una imatge.

Primer fem proves en tècniques humides com son l'aquarella i el acrílic, i en sessions posteriors experimentem amb la tècnica del collage diferents materials com son els pastissos, els llapis, el guix o la cera. D'aquesta forma els alumnes i les alumnes ja van adquirint un coneixement dels elements per a la posterior elecció de la tècnica per a la seua obra.

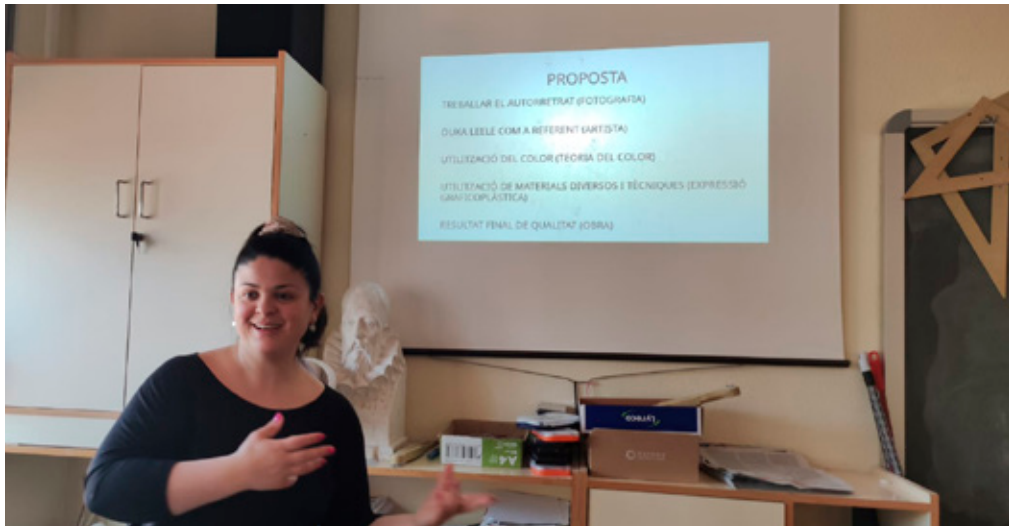
Trie l'alumnat per a la realització de la proposta

La proposta la realitze a l'IES Botànic Cavanilles de La Vall d'Uixó, durant les meues pràctiques del màster. La meua tutora al centre es Isabel Falcó Ferrer i el meu tutor a la UJI Marc Ribera Giner. El nivell escollit és primer de l'ESO en l'assignatura optativa Laboratori de creació audiovisual. Aquesta assignatura per continguts i temes a abordar és la més idònia per a la pràctica artística que jo plantege.

TEMPORALITZACIÓ AL BOTÀNIC CAVANILLES

Per a poder dur a terme la proposta faig una temporalització i una planificació de les activitats, des del coneixement del retrat en la història de l'art i la presentació de la referent, fins a la realització de l'obra final.

1. Explicar que es un retrat
2. Evolució del retrat en la història del art
3. Referent: Ouka Leele
4. Contextualització de la referent: la moguda madrilenya
5. Obra de Ouka
6. El plató i la càmera
7. Ens fem una fotografia de pla mig curt
8. Entrevista personal sobre nosaltres, el que ens agrada i amb el que ens identifiquem
9. El color
10. Tècniques humides, treballem a partir d'una música
11. Tècniques seques, treballem a partir d'una imatge de revista (collage)
12. Esbós. Fem un esbós en tamany DIN A4 del nostre autoretrat
13. Treballem en l'obra final en tamany DIN A3
14. Obra final, autoretrat.

Autora (2023) Explicació de la proposta als alumnes. Fotografia digital.

SITUACIÓ D'APRENENTATGE

Per a dur a terme al IES la meua proposta cree una plantilla per a poder identificar el un cop d'ull totes les activitats, les seues característiques, així com els recursos i espais necessaris per a la seua realització i la forma d'avaluar-les.

Es realitzaran les mateixes activitats en dos grups diferents, els dos de primer de l'ESO de l'assignatura optativa de Laboratori de creació audiovisual del IES Botànic Cavanilles de La Vall d'Uixó.

El títol d'aquesta proposta és: Retratem-nos, Ouka Leele i tu.

A la planificació incloc activitats dels cinc tipus, motivació, planificació, desenvolupament, síntesi i avaluació. Amb l'alumnat sols els he fet la proposta de realitzar algunes les activitats de planificació sencera, en aquest cas s'han portat a terme tot el punt 2, que són les activitats de planificació i les de desenvolupament, punt 3. No s'ha realitzat la proposta completa per falta de sessions a les pràctiques del màster.

A continuació es pot veure esquemàticament la programació de totes les sessions, amb una definició de les activitats, els recursos digitals i complementaris necessaris per a cada activitat i l'escenari o agrupament d'aula que requereix cadascuna de les tasques proposades.

RETRATEM-NOS, OUKA LEELE I TU

LABORATORI DE CREACIÓ AUDIOVISUAL

PROGRAMACIÓ D'ÀULA – SITUACIÓ D'APRENENTATGE

JUDITH SALAFRANCA FALCÓ

TÍTOL: RETRATEM-NOS, OUKA LEELE I TU
NIVELL: 1 ESO
ÀREA/ÀREAS: DEPARTAMENT DE DIBUIX
DESCRIPCIÓ DE LA TASCA: Com ens veiem? Com ens veu la resta? Com interpretem la imatge que veiem dels altres? Farem una revisió del retrat i l'autoretrat al llarg de la història de l'art. Parlarem d'on trobem retrats a la societat, DNI, carnet de la piscina o biblioteca? Veurem els plànols de fotografia, la càmera i el plató. El color i el seu simbolisme, és important per a la nostra vida i la nostra mirada del món que ens envolta? Amb quines tècniques d'expressió graficoplàstiques humides i seques podem representar com ens veiem? Farem un autoretrat a partir d'una fotografia en blanc i negre. Per a concloure farem el muntatge d'una exposició d'obres finals.

DISSENY CURRICULAR: ESTRUCTURA DE LA TASCA			
ACTIVITATS	SESSIONS	RECURSOS DIGITALS I COMPLEMENTARIS	AGRUPAMENT ESCENARI
1. MOTIVACIÓ			
1.1 DRESS CODE: dinàmica de grup on cadascú venim a classe vestits del color amb el que més ens identifiquem. Reflexionem sobre el que passa a classe, fem agrupacions, i expressem com ens sentim així vestits i veient als altres.	1	Roba	Aula diàfana per a poder fer les dinàmiques de grup. Possibilitat de fer la sessió al pati.
1.2 MENJAR DE COLORS: l'alumnat portarà a classe menjar del color de qual va vendre vestit la sessió anterior. Fem "el banquet dels colors" i degustem el que ha dut la resta. En assemblea parlem de les sensacions i extraem conclusions.	1	Menjar	Taula on poder fer el banquet i cadres en disposició en cercle per a fer l'assemblea.

2. PLANIFICACIÓ			
2.1 DE DURER A OUKA LEELE: fem un viatge per artistes i retrats rellevants en la història de l'art i acabem amb els de l'artista referent Ouka Leele. Contextualitzem l'artista i el moment de la història de l'art en el qual fa la seua producció d'obra més representativa. Amb la mateixa presentació expliquem als alumnes el projecte complet i el situem en el temps. Que farem cada sessió.	1	Presentació digital Ordinador, projector i pantalla de projecció.	Aula amb cadres.
2.2 LA FOTO: fem una breu explicació de la càmera, el plató de fotografia i la llum. Parlarem dels plànols en fotografia i expliquem amb el que anem a treballar en concret en l'activitat. Fem una foto tipus DNI de cada alumne (pla mig curt).	1	Presentació digital. Ordinador, projector i pantalla de projecció. Càmera i trípode.	Plató de fotografia o aula que pugem convertir en plató de fons blanc.
2.3 ENTREVISTA: l'alumnat respon a les següents qüestions: Amb quin color t'identifiques? Perquè? T'identifiques amb algun objecte o animal? Voldries tindre super poders? Ales? Més ulls? Com t'agradaria ser?	1/2	Paper i bolígraf.	Aula amb taules i cadres.
2.4 COM SENTIM EL COLOR: parlem del simbolisme del color, que són els colors per a nosaltres.	1/2	Presentació digital. Ordinador, projector i pantalla de projecció.	Aula amb cadres.
3. DESENVOLUPAMENT			
3.1 FLUIM DE COLORS: fem dos intervencions amb tècnica humida primer utilitzant el mateix color tota la classe i després elegint el color que cadascú vulgui, els dos a partir d'una música de fons (diferenciades). Treball de temàtica i estètica lliure. Experimentació.	1	Aquarel·la o pintura acrílica diluïda amb aigua. Pinzells i gots per a l'aigua. Paper per a aquarel·lar. Reproductor de música i altaveu.	Classe – taller amb taules per a treballar i aixeta per a agafar aigua i poder netejar-nos.
3.2 CONTINUA LA IMATGE: collage i tècniques d'expressió graficoplàstiques. A partir d'un sol objecte que extraem d'una revista, el posarem a un espai en blanc i completarem la imatge mínim amb tres tècniques seques diferents.	1	Ceres, llapis de colors, pastissos, guixos variats, retoladors, cicles, difumins i gomes. Paper per a tècnica seca.	Classe – taller amb taules per a treballar i aixeta per a agafar aigua i poder netejar-nos.
3.3 AMB EL PINZELL DE OUKA LEELE: a partir d'una còpia en blanc i negre tamany DIN A4 de la fotografia que ens vam fer a l'activitat 2.2, fem un esbós de com ens agradaria ser (color i elements).	1	Totes les tècniques emprades en les activitats 3.1 i 3.2. Fotocòpia A4	Classe – taller amb taules per a treballar i aixeta per a agafar aigua i poder netejar-nos.
3.4 L'AUTORRETRAT: farem el nostre autoretrat en tamany DIN A3 a partir de l'esbós que hem fet a l'activitat 3.3. Podem fer variacions a mida que l'obra evoluciona. Donar el valor d'obra d'art i transmetre'l a l'alumne.	3	Totes les tècniques emprades en les activitats 3.1 i 3.2. Fotocòpia A3.	Classe – taller amb taules per a treballar i aixeta per a agafar aigua i poder netejar-nos.

4. SÍNTESI			
4.1 CONTEM COM SOM: l'alumnat presenta les obres finals acabades a la resta d'alumnes i fa una valoració de la seua obra.	1	Autoretrats acabats de l'alumnat.	Aula amb cadres.
4.2 MONTEM UNA EXPO: disposem les obres en l'espai i les posem títol.	1	Autoretrats acabats de l'alumnat. I ferramentes per col·locar les obres a l'espai.	Sala d'exposicions del centre, saló d'actes, hall o qualsevol espai del centre on poder realitzar l'exposició.
5. AVALUACIÓ			
5.1 GRAN INAUGURACIÓ: observem de forma grupal l'exposició formada pels treballs de tot l'alumnat i els convidem a la reflexió. Dinàmica de grup	1	Exposició de l'alumnat.	Sala d'exposicions del centre, saló d'actes, hall o qualsevol espai del centre on poder realitzar l'exposició.
5.2 AUTOAVALUACIÓ: cada alumne o alumna fa una valoració de la situació d'aprenentatge i fa una avaluació del seu treball personal. Qui vol la comparteix a tot el grup.	1	Paper i bolígraf per escriure a tot el grup.	Aula amb taules i cadres.
PARTICIPACIÓ DE LES FAMÍLIES I/O L'ENTORN			
Convidem a les famílies a visitar l'exposició que hem realitzat amb els autoretrats de tot l'alumnat.			
Fem difusió de l'exposició al centre per a que puguem veure-la la resta de companys d'altres assignatures optatives o altres cursos.			
Fem pública a xarxes socials, com per exemple a Instagram, l'exposició creada pels alumnes i anem penjant coses relacionades amb ella.			
Convidem a altres centres educatius de la mateixa localitat que el nostre a visitar l'exposició.			

SABERS	CRITERI D'AVUACIÓ	CONCRECIÓ CURRICULAR			ACTIVITATS	AVALUACIÓ APRENENTATGE S	
		CE (COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES)	CCLV	PROVES, PROCEDIMENTS I INSTRUMENTS		CRITERIS D'AVUACIÓ	
Bloc 1	1	CE1 CE2 CE3	CCL CPSAA CC CCEC	1.1 1.2	1. MOTIVACIÓ	Observació Rúbrica senzilla d'objectius	2,5% 2,5%
	2						
	3						
Bloc 1 Bloc 2	1	CE1 CE2 CE3	CCL CD CPSAA CE CCEC	2.1 2.2 2.3 2.4	2. PLANIFICACIÓ	Rúbrica d'observació i implicació al projecte	2,5% 5% 2,5% 2,5%
	2						
	3						
	4						
Bloc 1	1	CE1 CE2 CE3	CPSAA CE CCEC	3.1 3.2 3.3 3.4	3. DESENVOLUPAMENT	Rúbrica amb ítems concrets sobre el currículum de l'assignatura i recursos formals propis de l'art	10% 10% 10% 30%
	2						
	3						
	4						
Bloc 1 Bloc 2	4	CE4	CCL CPSAA CCEC	4.1 4.2	4. SÍNTESI	Rúbrica d'observació Valoració de la implicació al muntatge	10% 5%
	5						
Bloc 1 Bloc 2	5.1	CE4	CCL CPSAA CC CCEC	5.1 5.2	5. AVALUACIÓ:	Rúbrica d'observació Valoració de la seua pròpia autoavaluació	5,5% 2,5%
	5.2						

Quant a l'atenció a la diversitat, adaptarem cada una de les diferents activitats que hem plantejat a l'assignatura depenent de les necessitats que requereix l'alumnat.

Autora (2023) Al taller. Sèrie
composada per cinc fotografies.

ENTREVISTES DE L'ALUMNAT

A l'alumnat, en la segona sessió realitzada en cada grup al IES, activitat 2.3, els formule tres preguntes per a poder començar a definir el seu autoretrat i totes i tots responen a l'entrevista.

1. Amb quin color t'identifiques? Perquè?
2. T'identifiques en algun objecte? Animal?
3. Voldries tindre super poders? Ales? Més ulls?...

Autora (2023) Pissarra. Fotografia digital.

Aquestes són algunes de les respostes

A la pregunta 1:

Ivet: Blau o morat. Sempre he sigut una persona que li agrada innovar i crear noves coses o inventar-les. Perquè encara que m'agrade passar el temps amb amics i família també m'agrada estar sola.

Àfrica: Verd perquè soc molt tranquil·la i m'agrada estar concentrada quan faig les coses. Morat, perquè soc molt imaginativa i roig per la mort i la sang.

Malak: Groc, perquè soc una persona que fa sentir bé als altres.

Mar: Amb el groc i el blau perquè m'agrada molt l'estiu.

Yahiya: Blau perquè és molt tranquil com el cel.

Miguel: Groc, el meu pel és groc i és el meu color preferit.

Aaron: Amb el blau perquè m'agrada la pau.

Irene: Verd llima

A la pregunta 2:

Ivet: Amb el xocolate perquè a vegades pot ser molt dolç o molt amarg.

Àfrica: Un os mandrós perquè vaig a la meua bola i soc molt mandrosa.

M'agrada la sang.

Gabriel: El llop.

Malak: Amb la girafa per l'altura.

Yahiya: Amb unes ales com un àngel per anar al cel.

Miguel: quimono i cinturó perquè faig karate.

Miguel Àngel: banana

Aaron: El lleó

Irene: Conill i pompó

Fátima: Medusa

Martina: Amb un pardalet, quan mire el cel i veig un pardalet, em senc molt bé i en calma.

Sofia: Mai ho havia pensat, però de vegades pense que m'agradaria ser un conill.

Manuela: El tigre

A la pregunta 3:

Tomás: Un cap com un baló de futbol.

Ivet: Sí, més mans per poder fer més coses o cuinar més.

Àfrica: Teletransportació o moure'm en el temps.

Malak: Escoltar a les persones que parlen mal a les esquenes.

Mar: Volar i telequinesis.

Adán: Poder parar el temps i volar.

Yahiya: M'agradaria dir Shatham, i transformar-me en un tritó poderós.

Miguel: Més ulls i braços per a poder fer karate millor, un ull extra que és la calma.

Miguel Àngel: Ales de banana

Aaron: Super força.

Fátima: Tindre tots els poders del món.

Mariana: Els cabells grocs, la pell blanca, els ulls blaus i ales.

Martina: M'agradaria saber el que pensen els demés, ser invisible i volar.

Manuela: Poder respirar molt de temps baix de l'aigua.

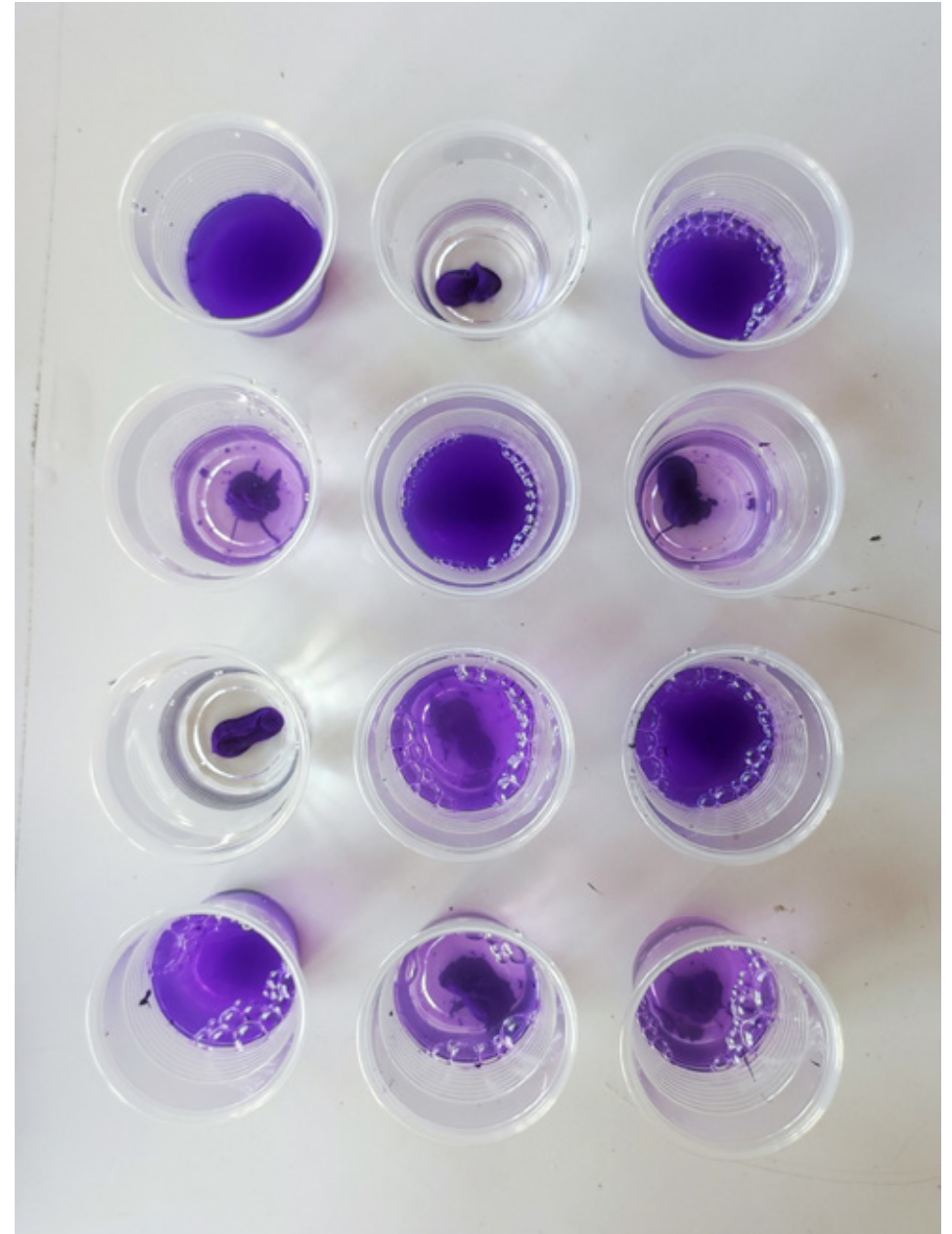
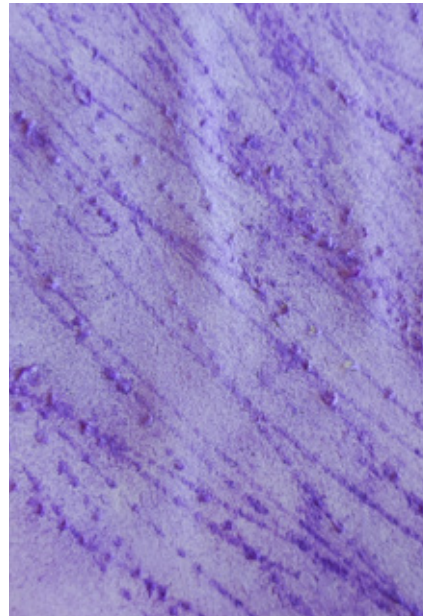
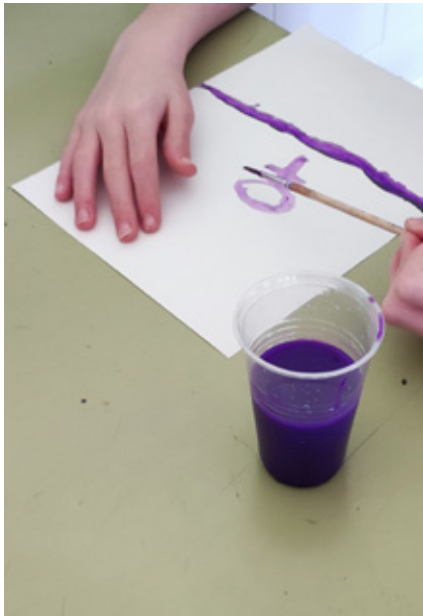
Sofia D: Llegir la ment i vore el futur.

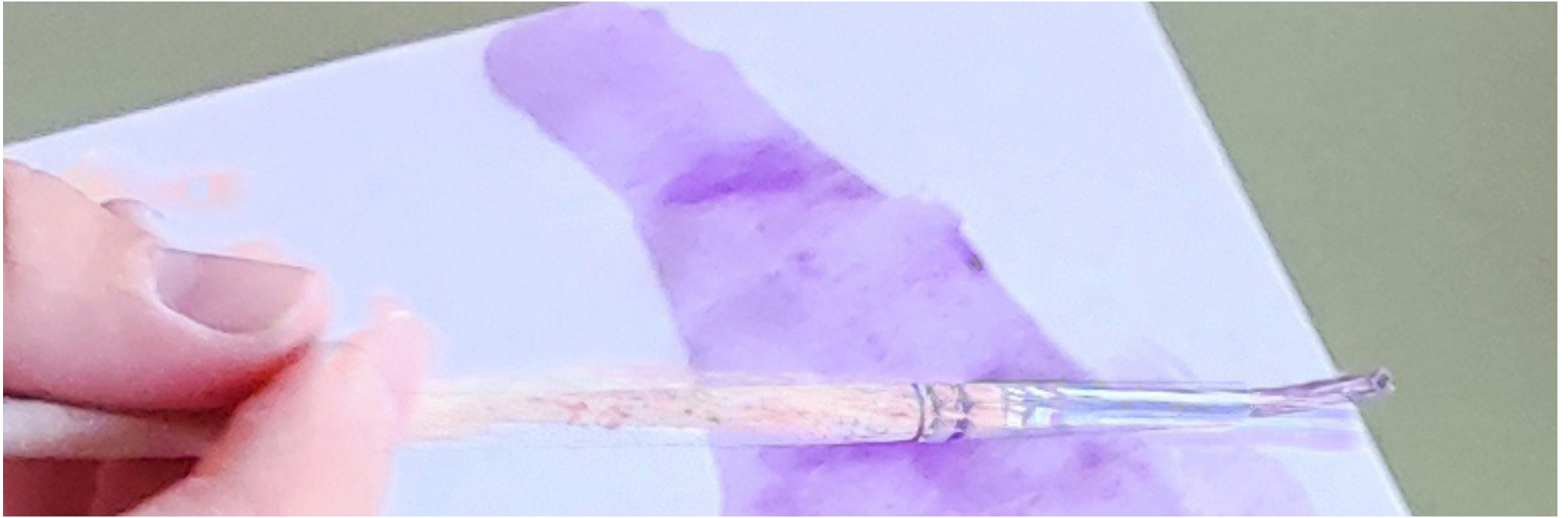
RESULTATS

TÈCNICA HUMIDA
COLLAGE INTERDISCIPLINAR
AUTORETRAT

TÈCNICA HUMIDA

Autora (2023) *Tècnica humida I*. Fotoassaig compostat per cinc imatges.

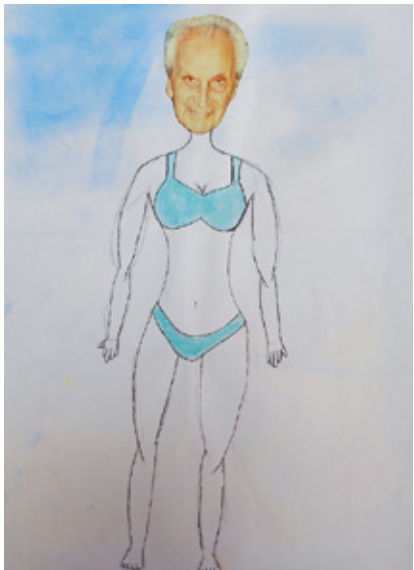

Autora (2023) *Tècnica humida II*. Fotoassaig compostat per tres imatges.

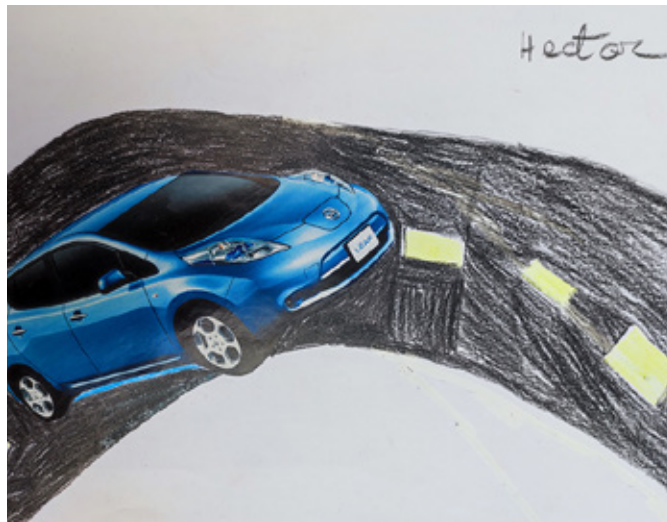

Autora (2023) *Tècnica humida III*. Sèrie composada per deu fotografies.

COLLAGE INTERDISCIPLINAR

Autora (2023) *Collage interdisciplinar I*. Sèrie composta per deu fotografies.

Autora (2023) Collage interdisciplinar II. Sèrie composta per sis fotografies.

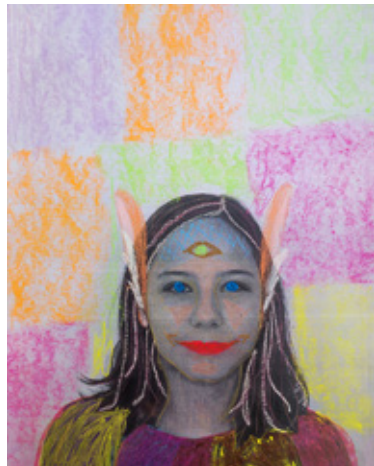
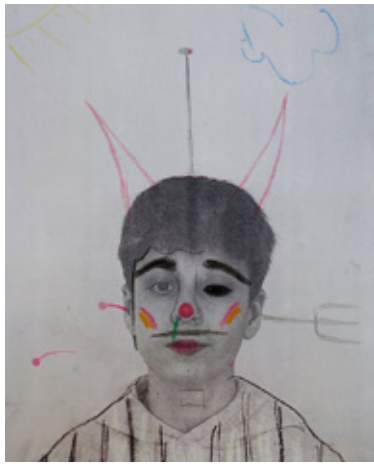
AUTORETRAT

Autora (2023) L'alumnat I, imatge original i obra final. Sèrie composta de huit fotografies..

Autora (2023) Alejandro Flores. Sèrie procès composada de quatre imatges.

Autora (2023) L'alumnat II. Sèrie composta de dotze imatges de l'alumnat.

Autora (2023) Judith. Sèrie
composada per sis imatges.

Autora (2023) *Ouka i jo*. Par visual, esquerra Ouke Leele (1979) *Sèrie perruqueria*. Dreta Autora (2023) *El País*.

Autora (2023) *Ram*. Par visual compostat per dos fotografies.

Autora (2023) *Sabates al cap*. Par visual, esquerra Ouke Leele (1980) *Sèrie perruqueria Àngela Pallin*. Dreta Autora (2023) *Un cap plé de sabetes*

Autora (2023) *Esbós i obra final alumnat* . Sèrie composta per huit imatges.

Autora (2023) *Collage interdisciplinar III*. Sèrie composada per tres fotografies. Dalt Ouka Leele (s.d.) *Autoretrat de l'artista*. Baix dos imatges de l'Autora (2023) *Perruca*.

Autora (2023) *El verd i el roig*. Fotoassaig compostat per tres fotografies. Esquerra Ouka Leele (1979) *Afeitadores elèctriques*. Sèrie *Perruqueria*. Centre Autora (2023) *Les carabasses*. Dreta Autora (2023) *Pablo*

CONCLUSIONS

Aquesta investigació aborda metodologies d'investigació artístiques d'una forma interdisciplinària, en la qual s'utilitzen diferents modalitats artístiques com són la fotografia, la pintura, el collage i el dibuix. Partim del retrat com a gènere artístic i amb una referent que condiciona tota la proposta, Ouka Leele.

Emprem l'autoretrat com a mitjà de comunicació, on ens convertim en un emissor amb tot el poder per a contar qui som i com ens veem, on el receptor pot apreciar particularitats que no mostrem habitualment, pot ser perquè no les deixem aflorar.

En la creació d'aquestes obres personals i úniques, recopilem tota la informació que volem llançar i que difonem a la resta de la humanitat per què compreguen millor qui som i sobretot com som. Com a artista, en aquets esbossos i obres, he reflectit parts de la meua vida o de la meua personalitat, gustos o inquietuds que sols la meua imatge sense intervindre no podria desvelar. Aquestes obres autobiogràfiques retraten aspectes de mi que possiblement la gent que em rodeja no coneix i aquest canal em permet traure a la llum sense por ni vergonya qui soc jo.

Per altra banda, com a docent, m'he adonat que l'alumnat de 12 i 13 anys no està acostumat a contar moltes coses d'ells mateix, els costa molt acceptar la seua imatge natural, sense els filtres als que estan acostumats a les xarxes socials i que quan veuen la foto feta mai es conformen, sempre necessiten fer una segona, una tercera... Si bé és cert, que a l'hora d'abordar la proposta, el fet de poder contar aspectes de la seua personalitat, els seus interessos o inquietuds a través de la seua obra, ha fet que perden el temor a mostrar-se i poder comunicar-se amb la resta a través de la seua imatge ja intervinguda.

Com a investigadora, observant els resultats obtinguts, de forma individual i també globalment, m'he adonat que estan molt condicionats per tota la informació que els arriba, tant per mitjans de comunicació, com aplicacions com Instagram o TikTok i pels videojocs que utilitzen habitualment. La tendència predominant ha estat la mateixa als dos grups on he realitzat la proposta, no tenen costum de realitzar coses manualment, i no tenen hàbit de fer treballs analògics, tenen molt assimilat el món digital i la rapidesa i la resposta immediata que aquest brinda. Els costa esperar a fer un treball laboriós per obtenir els resultats esperats i no tenen paciència per a realitzar-lo.

Si posem atenció els colors predominants a les obres de l'alumnat són colors molt vius i saturats, el roig pareix un dels preferits, junt amb els blaus o el morat. Podem observar certa por al canviar el color de la cara però no el del fons ni els elements que els envolten i que poden anunciar aspectes de la seua personalitat o gustos. Si bé és cert que diversos alumnes han cobert totalment de color el fons, també trobe una tendència a sols dibuixar certs elements o pintar-los però no han cobert tot el paper com es plantejava a la proposta inicial amb Ouka Leele com a artista de referència. De 32 obres de l'alumnat, podem observar que sols a 13 d'elles han acolorit el seu rostre de colors que s'allunyen de la realitat o del típic "color carn" que ells diuen.

Quant al que trobem repetit a les obres podem parlar de diversos elements que van apareixen en algunes obres, no de la mateixa forma o color però si representant la mateixa icona o idea.

Banyes: el més repetit de tots, apareix a 8 obres diferents. Les banyes sovint s'associen amb animals de gran grandària i força com els bous o els cérvols, podrien simbolitzar fortalesa física poder i dominància. També podrien voler parlar de protecció i defensa, de connexió amb la natura i allò animal. Sexualitat i fertilitat, especialment en el regne animal, sovint estan relacionats amb la reproducció i la sexualitat. En alguns contextos, les banyes poden simbolitzar la fertilitat i la virilitat, representant la capacitat de procrear i mantenir la continuïtat de la vida.

Autora (2023) Banyes. Sèrie composta per tres fotografies.

Llàgrimes: trobem de diversos color i formes a 7 treballs. Sobretot les llàgrimes ens evocuen la tristesa i el dolor emocional. Poden representar l'aflició, el sofriment i la pena. El procés de deixar eixir les emocions reprimir i alliberar la tristesa interior. De la mateixa manera que poden representar la sanació i la catarsis, alliberament emocional i purificació. Plorar pot ser un mitjà per a alliberar tensions acumulades, permetent així una sensació d'alleujament i renovació. En algunes interpretacions, les llàgrimes poden simbolitzar un procés de transformació i creixement personal. Plorar pot ser un símbol de deixar anar el passat, superar obstacles emocionals i avançar cap a una nova etapa de la vida. Les llàgrimes poden representar el renaixement i la renovació interna. Encara que les llàgrimes estan més comunament associades amb la tristesa, també poden ser llàgrimes d'alegria i felicitat aclaparadora. A vegades de gran felicitat, sorpresa o gratitud profunda, les llàgrimes poden simbolitzar una experiència emocional intensa i positiva.

Antenes: també veem 7 antenes de diferent tipus a les obres de l'alumnat. Les antenes són utilitzades per a rebre i enviar senyals, la qual cosa les vincula amb la idea de connexió i comunicació. En aquest sentit, simbolitzen la capacitat d'establir i mantenir connexions amb altres persones, entitats o el món en general. La cerca d'informació i coneixement. Són sensibles a les ones i senyals electromagnètics, per la qual cosa poden simbolitzar la sensibilitat i la percepció. Poden representar la capacitat de captar i processar informació més enllà de l'evident, permetent una major consciència i comprensió de l'entorn. Representen l'expansió de la ment i l'obertura a noves idees i perspectives. Poden simbolitzar la disposició per a explorar noves fronteres, expandir el coneixement i estar receptius a diferents punts de vista.

Ales: observem que 6 persones s'han posat ales. Les ales són sovint considerades com a símbols de llibertat i vol. Representen la capacitat d'eleva-se per damunt de les limitacions físiques i experimentar una sensació de llibertat i expansió. Les ales poden simbolitzar el desig d'alliberar-se de les restriccions i explorar nous horitzons. També estan vinculades amb l'espiritualitat i la transcendència. Poden representar la connexió amb el diví i l'espiritual, i la capacitat d'eleva-se cap a un pla superior d'existència. L'anhel d'unió amb el sagrat i la cerca d'una connexió més profunda amb el món espiritual. En algunes interpretacions, les ales simbolitzen la protecció i la guia. Una força superior o divina que ofereix seguretat i direcció. Les ales també poden evocar la idea de ser protegit i cura en moments de dificultat.

Sang: apareix sang de diferents formes en 6 dels treballs. La sang és el sím-

Autora (2023) *Llàgrimes, antenes i ales*. Sèrie composta per sis fotografies.

bol primordial de la vida mateixa. Representa la vitalitat, l'energia i la força vital. La presència de sang pot simbolitzar l'existència i el flux de la vida dins de nosaltres. Evoca la idea de la passió i les emocions intenses. Simbolitza la força i la intensitat dels sentiments com l'amor, el desig, la ira o la lluita. La sang pot representar la cremor i el lliurament emocional en diferents aspectes de la vida. En molts contextos culturals i religiosos, la sang s'associa amb el sacrifici i la redempció. Pot fer referència a l'acte d'oferir una cosa valuosa o preuada darrere d'un bé major. La sang vessada pot representar l'expiació o la purificació de pecats o culpes. Encara que no és una connotació universal, en uns certs contextos, la sang pot simbolitzar la violència i la mort. Imatge de ferides o actes violents que causen vessament de sang. També pot simbolitzar la finitud de l'existència humana i la mortalitat.

Núvol: s'ha repetit a 5 de les obres de l'alumnat. Els núvols són formes canviants i efímeres en el cel. Per tant, poden simbolitzar la naturalesa transitòria de les coses en la vida. Representen la idea que tot està en constant canvi, que no és permanent. Poden recordar-nos la importància d'adaptar-nos a les situacions canviants i de fluir amb les circumstàncies. Amb el seu aspecte eteri sovint s'associen amb el món dels somnis i la imaginació. Poden evocar la idea de fantasia, creativitat i possibilitats il·limitades. Els núvols poden simbolitzar la lliure exploració de la ment i el poder de la imaginació. Moltes tradicions espirituals associen els núvols amb el diví, el sagrat i la transcendència. Poden simbolitzar la connexió amb el superior, l'espiritual i l'eteri. Els núvols poden representar la cerca del sagrat i l'elevació cap a plans superiors de consciència.

I a més a més, hi ha elements que s'han repetit 3 o 4 vegades com són: tentacles, estrelles, cascs, serps, bitxos, foc, corones d'àngel o de rei i llunes. En última instància m'agradaria recalcar la por a eixir-se del correcte i de la línia. Quasi totes les alumnes i alumnes han continuat la seua figura i forma de cabells sense exagerar ni disminuir o eliminar ningun element.

També em va meravellar l'interès que van posar en la referent, i com els va sorprendre la dedicació que ella explica que brinda a cada obra, i el gran treball que suposa acolorir les fotos, inclús diu que hi ha alguna que li ha costat dos anys d'acabar. Al contrari que Ouka Leele, l'alumnat no tenen a priori la paciència necessària per a no veure els resultats instantanis als que estan acostumats.

Autora (2023) *Collage interdisciplinar II*. Sèrie composta per tres fotografies.

Un altre aspecte que vull destacar és que pense que no tenen els recursos suficients per expressar el que volen dir, i tenen molta por al buit i a començar les obres. Si bé es cert que la proposta els convida a traure a la llum la seua personalitat o la seua identitat, molts no ho han aconseguit ja que al seu autoretrat s'han limitat a copiar estereotips i icones de mitjans de masses o de la imatge que consumeixen a diari. Fins i tot, hi ha alguns que han copiat a l'artista com per exemple els que s'han representat amb tentacles de polp, fent una còpia la sèrie perruqueria quan Ouka Leele fa els retrats amb polp al cap de Luis Martín "El Fellini".

En definitiva, trobe que la proposta ha estat molt enriquidora per a les dues parts, tant per a mi en totes les meues cares de artista, docent i investigadora, com per a l'alumnat. Com a Judith artista, treballar i contar aspectes de la meua vida i personalitat no visibles amb un cop d'ull. Com a docent, trobe que he aconseguit crear un material didàctic on treballar aspectes com la composició, la llum, el color, els plànols en fotografia, l'edició manual de la imatge i com no el retrat, i que la proposta l'han poguda seguir totes les persones que l'han abordada sense ninguna dificultat. I com a investigadora, trobe que si es poden descobrir molts aspectes invisibles si no ens endinsem un poc en cada individu i si que es aconsegueix l'objectiu de reflectir eixa personalitat oculta.

Haver fet a la vegada els meus propis esbossos i autoretrats junt amb l'alumnat i portar el procés amb ells en paral·lel, crec que m'ha ajudat a comprendre fins on pot arribar la proposta i explicar-la a ells d'una forma molt directa i concreta per a realitzar-la. L'experiència ha estat més que enriquidora i tota una aventura que mai haguera esperat que acabara així.

Autora (2023) NYC.

REFERÈNCIES

JUSTIFICACIÓ

Acaso, M. (2009) *La educación artística no son manualidades. Nuevas prácticas en la enseñanza de las artes y la cultura visual*. Los libros de la Ctarata.

DECRET 107/2022, de 5 d'agost, del Consell, pel qual s'estableix l'ordenació i el currículum de l'Educació Secundària Obligatoria.

MARC TEÒRIC

Galván Díez, MJ. (2015) *El retrato como texto pictórico: lenguaje, gesto y signo en la pintura sevillana de finales del s. XIX a mediados del s. XX*. [Tesis doctoral, Universidad de Sevilla]

El retrat en la història:

Fernández García, et al. (2008) *Ars. Història de l'art*. Editorial Vicens Vives.

Ramirez J.A. et al. (1997) *Historia del arte. Volúmenes: 1 El mundo antiguo, 2 La edad media, 3 La edad moderna y 4 El mundo contemporaneo*. Alianza editorial.

Tomás, F. (2005) *Escrito pintado. Dialéctica entre escritura e imágenes en la conformación del pensamiento europeo*. Segunda edición revisada y ampliada. A. Machado Libros.

Micheli, M. (2006) *Las vanguardias artísticas del siglo XX*. Alianza Forma.

Martínez, A. (2001) *De Andy Warhol a Cindy Sherman. Arte del siglo XX, 2*. Universitat Politècnica de València.

Beard, M. (2019) *La civilización en la mirada*. Critica.

Aliaga, J.V y Mayayo, P. (2013) *Genealogías feministas en el arte español, 1960-2010*. This side up.

Mayayo, P y Gaya, R. (2003) *Historias de mujeres, historias del arte*. Ediciones Cátedra.

Leonardo da Vinci (1503-1519) *La Gioconda*. Pintura, oli sobre taula. 79x53

cm. Musée Du Louvre. <https://www.louvre.fr/es/explora/el-palacio/de-la-gioconda-a-las-bodas-de-cana>

Giuseppe Arcimboldo (1590) *Rodolfo II en traje de Vertumno*. Pintura, oli sobre llenç. 68x56cm. Skokloster Castle, Suècia.

https://historia.nationalgeographic.com/es/a/rodolfo-ii-de-arcimboldo-el-retrato-mas-original-de-la-historia-del-arte_19278#google_vignette

Diego Velázquez (1640) *Autoretrat*. Pintura, oli sobre llenç. 45,8x38cm. Museu de Belles Arts de València. https://museobellasartesvalencia.gva.es/es/pintura/-/asset_publisher/KFeOnCE1wa8i/content/autorretrato

Dürer a Leele

Albert Dürer (1498) *Autoretrat*. Pintura, oli sobre taula, 52x41cm. Museo del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/autorretrato/8417d190-eb9d-4c52-9c89-dcdcd0109b5b>

Sofonisba Anguissola (1554). *Autoretrat*. Pintura, oli sobre taula, 19,5x12,5cm. Museo de Historia del Arte de Viena. <https://arthive.com/es/sofonisbaanguissola/works/558308-Autorretrato>

Artemisia Gentileschi (1638) *Autoretrat com alegoria de la pintura*. Pintura, oli sobre llenç. 98,6x75,2 cm. Palau de Kensington, Londres. https://dbpedia.org/page/Self-Portrait_as_the_Allegory_of_Painting

Diego Velázquez (1656) *Les Menines*. Pintura, oli sobre llenç. 320,5x281,5cm. Museo del Prado, Madrid. <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/las-meninas/gfdc7800-gade-48b0-ab8b-edee94ea877f>

Rembrandt Van Rijn (1669) *Autoretrat amb dos cercles*. Pintura, oli 114,3x94cm. Kenwood House, Londres. <https://historia-arte.com/obras/autorretrato-con-dos-circulos>

Elisabeth Vigée Lebrun (1789) *Autoretrat amb la seua filla, Julie*. Pintura, oli sobre llenç 130x94cm. Musée Du Louvre, París. https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Self-portrait_with_Her_Daughter_by_Elisabeth-Louise_Vig%C3%Age_Le_Brun.jpg

Francisco de Goya (1795) *Autoretrat*. Pintura, oli sobre llenç sense folrar,

18,2x12,2cm. Museo del Prado, Madrid.
<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/autorretrato/93d004b2-c4a6-428a-96fe-7c52b1283af7>

Eugène Delacroix (1837). *Autoretrat amb armilla verda*. Pintura, oli, 65x54,5cm Musée Du Louvre, París. https://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Self-portrait_with_Her_Daughter_by_Elisabeth-Louise_Vig%C3%A9_Le_Brun.jpg

Gustave Courbet. (1845) *El desesperat*. Pintura, oli 45x54cm. Col·lecció particular. <https://historia-arte.com/obras/el-desesperado-autorretrato-de-courbet>

Mary Cassatt (1874) *Retrat de l'artista*. Pintura, aquarel·la de guaix sobre paper teixit, 60x41,1cm. The Metropolitan Museum of Art, New York. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/10409?sortBy=Relevance&f-t=Mary+Cassatt&offset=0&rpp=40&pos=5>

Amedeo Modigliani (1919) *Autoretrat*. Pintura, oli sobre llenç 100x65cm. Museo de Arte Contemporáneo de la Universidad de São Paulo. <https://old.com.fundacionio.es/2019/02/03/autorretrato-de-amadeo-modigliani/>

Frida Kahlo (1940) *Autorretrato amb collaret d'espines i colibrí*. Pintura, oli 61x47cm. Centro Harry Ransom, Texas. https://www.kahlo.org/es/autorretrato-con-collar-de-espinas-y-colibri/?utm_content=cmp-true

Diane Arbus (1945) *Autoretrat con càmera*. Fotografia. https://oscarenfotos.com/2013/02/09/nuevo_documentalismo_y_el_paisaje_socia/autorretrato-diane-arbus-3/

Lucian Freud (1964) *Reflexe amb dos xiquets, autoretrat*. Pintura, oli sobre llenç. 91x91 cm. Museo Nacional Thyssen-Bornemisza, Madrid. <https://www.museothyssen.org/coleccion/artistas/freud-lucian/reflejo-dos-ninos-autorretrato>

Sally Mann (1974). *Autoretrat*. Fotografia. <https://lacamararoja.com/escuela/sally-mann/>

Ouka Leele (1978) *Autoretrat amb pinta*. Fotografia en blanc i negre impresa en alumini sobre dibond 90x150x5cm. Edició limitada 7 exemplars. <https://www.flecha.es/obras-de-oukaleele/autorretrato-con-peineta>

Retrat en fotografia

Sontag, S. (1973) *Sobre la fotografia*, Debolsillo, edició 2010.

Sougez, ML. (1981) *Historia de la fotografía*. Ediciones Cátedra, Grupo Anaya. Edición 2011.

Olivera Zaldúa, M. et al. (2018) *Los daguerrotipos de Mathew Brady en el Instituto de Valencia de Don Juan*. BID nº 41, diciembre.

Langford, M. et al. (2000) *Fotografía básica, guía para fotógrafos*. Ediciones Omega, 9º edición 2011.

Ricardo, O. (2021) *La influencia de la fotografía en la posición moral*. Escritura e Imagen pp 291-298

V.V.A.A. (2011) *El abc de la fotografía*. Phaidon

Acaso, M. (2009) *El lenguaje visual*. Ediciones Paidós Ibérica.

El color

Dondis, D.A. (2007) *La sintaxis de la imagen*. Gustavo Gili Diseño.

Hellel, E. (2004) *Psicología del color. Como actúan los colores sobre los sentimientos y la razón*. Gustavo Gili Diseño.

La Movida

López Cantós, F. (sd) *Software fotográfico. El lugar de la frontera creativa en la imagen fotográfica*. Universitat Jaume I.

LaSexta (7 de febrer de 2020). *40 años de la Movida: la cara b*. La sexta columna. [Vídeo] https://www.atresplayer.com/lasexta/programas/lasexta-columna/temporada-9/40-anos-de-la-movida-la-cara-b_5e3da6127e-d1a8761c48339d/

Rtve. Menuda Movida. *Un documental sobre la movida madrileña*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=CcYWnHpzyNY>

Óscar Mariné (1985) *Portada de maig de Madrid Me Mata Madrid*.

El Hotelano (1978) *Il·lustració del còmic Europa Requiem?!*

RTVE (5 de juny de 2014) *Cuando Madrid se movía. Ochéntame otra vez*. [Vídeo]. <https://www.rtve.es/play/videos/ochentame-otra-vez/ochentame-otra-vez-cuando-madrid-se-movia/2601134/>

Calpe, A. (2017) *La contracultura de la Movida: pongamos que hablo de Madrid*. [Treball fi de grau, Universitat Jaume I]

López Vega, A. Et al (marzo 2021) *La movida, cuarenta años después. Cuadernos hispanoamericanos. N° 849*.

García-Torvisco, L. (2005) *Modos del exceso en la cultrura de la transición democrática en España*. [Tesis, Georgetown University, Washington.]

Ouka Leele

Mediaset Talent Network (11 de novembre de 2019). *One to one: Ouka Leele. La libertad es super sexy*. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=5Z3q8B1NdfE>

Jimenez, P. Ayuntamiento de las Rozas (8 de maig de 2021) *Pioneras. Ouka Leele. Revelando libertad*. Aularte. [Vídeo]. <https://www.youtube.com/watch?v=zGl9YTdisjs>

Aguayo, C. (2011) *Leele en un principio. Revista Fotocinema n°3, pp 94-117*. Universidad de Málaga.

Ouka Leele (1978) *Semilla de la sèrie Perruqueria*. Fotografia.

Rtve (30 de juliol de 2011) *Los oficios de la cultura. Fotografía: Ouka Leele*. [Vídeo]. <https://www.rtve.es/play/videos/los-oficios-de-la-cultura/ouka-leele/6547706/>

Gordon, R. (2009). *La mirada de Ouka Leele*. Película documental [Vídeo]. <https://www.filmin.es/pelicula/la-mirada-de-ouka-leele>

Navarro Pascual, Y. (2018) *Ouka Leele. La fotografía plàstica*. [Trabajo de Fin de Grado, Universidad de La Laguna].

Ouka Leele (1980) *Autoretrat amb aigua*. Fotografia i pintura

Ouka Leele (1987) *Rapelle Toi Bárbara!* Fotografia acolorida amb aquarel·la. 126x178.cm

Ouka Leele (1980) *El beso*. Fotografia. Impressió digital sobre hahnemühle i alumini. <https://blancaberlingaleria.com/producto/ouka-leele-el-beso-1980/>

V.V.A.A. (2021) *Ouka Leele. Supernova*. Fotografías y dibujos. La galaxia de Bárbara Allende. Catàleg de l'exposició del mateix títol que, dins del festival PhotoESPAÑA 2021, i comissariada per Elsa Fernández-Santos, va acollir el madrileny Círculo de Bellas Artes (2 de juny al 24 d'octubre de 2021).

V.V.A.A. (2016) *Ouka Leele. Viajeros de mi galàxia*. Catàleg de l'exposició del mateix títol que, dins del festival PhotoESPAÑA 2016, Fernández Braso. Galeria de arte. (9 de juny - 30 de juliol de 2016).

Feliu Franch, J. (2018) *Ausencias invisibles. Mujeres artistas en las ferias de arte contemporáneo*. *Dossiers Feministes*, 23, 2018, 111-124 - ISSN: 1139-1219 - DOI: <http://dx.doi.org/10.6035/Dossiers.2018.23.7> Universitat Jaume I.

García Cifuentes, T. (2008) *Fotografía de Ouka Leele: personajes del bosque*. Museo del traje. Madrid.

Lafuente, JM. (2021) *Ouka Leele. De la misma sustancia que los sueños*. Catàleg de l'exposició del mateix nom del Centro de Documentación de la Imagen de Santander (CDIS) del Ayuntamiento de Santander y el Archivo Lafuente. (28 de maig - 30 juliol 2021).

Rebollo Piñeiro, S. (2019) *Ouka Leele y la Movida. La representación de un cambio de sentido social*. *Revista de la Escuela Jacobea de Posgrado*. N° 17, diciembre 2019, págs. 27-44

Sánchez Rincón, MI. (2015) *Proyecto una mirada diferente. La fotografía y la educación infantil*. [Trabajo de Fin de Grado, Universidad de Granada].

MARC EMPÍRIC

Acaso, M. (2009) *El lenguaje visual*. Ediciones Paidós Ibérica

Acaso, M. (2009) *La educación artística no son manualidades*. Los libros de la catarata.

Ouka Leele (1980) *Autorretrato, sèrie perruqueria*. Fotografía intervinguda per aquarel·la i collage.

Arte para aprender https://arteparaaprender.org/2022_a7/

Pedro Moya (2022) *Componiendo el paisaje*. Fotoensayo compuesto a partir de dos fotografías; izquierda, Lucía León, 2022, Trabajo en equipo; derecha, un fragmento de la foto de Raquel Fernández, 2022, Collage abstracto.

Dewe, J. (1934) *El arte como experiència*. Ediciones Paidós Ibérica, edición de 2008.

Roldán, J. (2007) *Diálogos de imágenes*. Facultad de Ciencias de la Educación de Granada.

Marín Vidael, R. Roldán, J. i Cáliz Vallecillo, L. (2021) *La enseñanza de las Artes Visuales en contextos de riesgo de exclusión social*. Editorial Universidad Nacional Autónoma de Honduras.

Acaso, M. et al (2019) *El arte de educar creativamente. Reflexiones para una educación artística contemporània*. TEA Tenerife espacio de las artes.

Marín Vidael, R. y Roldán, J. (2021) *A/r/tografía Social y Educación Artística para la Justicia Social: Proyecto BombeArte*. Revista Internacional de Educación para la Justicia Social 2021, 10(2), pp 91-102.

Acaso, M. et al (2002) *La representación de lo bueno y lo malo en el dibujo infantil: un estudio iconográfico*. Arte, Individuo y Sociedad. Anejo I 2002, pp 195-203.

Marín Vidael i R. Roldán (2012) *Metodologías artísticas de investigación en educación*. Ediciones Aljibe.

